

BABEL.

April 2020
Jaargang 28
Nummer 7

**Lars van
der Werf:
'Heb lief' is
zowel een uiting
van affectie als
een opdracht**

VAN FOOTBALL-STER TOT SOLDAAT: HOE VER GA JE VOOR JE VADERLAND?

VERVAGENDE GRENZEN IN DE LITERATUUR

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

Lieve *Babel*-lezer,

Zomer in Amsterdam voelt aan als een alternatieve dimensie. Bij de eerste zonnestralen zit menig Amsterdammer met blote benen op de fiets op weg naar kantoor. De terrassen worden overstroomd door bezoekers die eens niet onder een *heater* hoeven te zitten. Picknickkleedjes worden uit de berging opgegraven om rond het middaguur rosé te drinken in het gras van het Oosterpark. Dat kan immers in de zomer. Bekende en bezoeker zijn niet meer van elkaar te onderscheiden, verschillen vervagen bij het dragen van een gigantische zonnebril. Het is alsof de stad een zucht van verlichting slaakt. Weer een winter overwonnen.

De maand april al onder de Amsterdamse zomer scharen, zou even enthousiast zijn als de snelheid waarmee de meeste Nederlanders overschakelen op een korte broek. April is nog geen zomer. April is een belofte. Een kus die je doet hunkeren naar meer. April is de maand waarin je nog naar kanikeenkortebroekaan.nl moet voor je de deur uitstapt (waarbij het antwoord overigens vrijwel altijd nee is), maar je misschien wel voor het eerst in een zomerjasje de straat op gaat. April is aarzelend, breekbaar bijna. Voorzichtig omarmen we de zachte maand, geven haar zijwieltjes en coachen haar naar het eind van de straat. Dit alles in de hoop op een nog stralendere meimaand.

Met de komst van het coronavirus lijkt een stralende meimaand nog altijd ver weg en een zorgeloze zomer iets voor later. Maart markeerde de grip van het virus op Nederland. Vormt april de bevrijding?

Voor nu omarmen we de maand zoals we dat altijd zouden doen. De zachtaardigheid waarmee we april verwelkomen zou ons op meer vlakken sieren. Nederlanders komen doorgaans maar hard uit de hoek. We zeggen waar het op staat en daar zijn we trots op. Voor wie zich deze directe aanpak niet meester maakt, lijkt soms geen plek. Een pleidooi voor de onzekerheid lijkt op zijn plaats. Waarom zouden we blozende wangen afstraffen? Schreeuwend je cv oplezen, maakt het geen beter cv. We zouden best iets liever mogen zijn. Net even iets zachtaardiger. Iets wat Lars van der Werf al jaren predikt, doormiddel van zijn versjes. 'Heb Lief', beveelt hij aan het einde van zijn mails, want die directe opdracht hebben we soms nodig.

Lars' boodschap is er eentje om mee te nemen. Wees eens wat liever. Voor jezelf maar ook voor je omgeving. Laat de druk op jezelf eens varen en realiseer je dat jongleren met drie ballen al een prestatie is en dat je er niet vijf aan toe hoeft te voegen om een goede jongleur te zijn. Glimlach naar de agente die je een boete geeft voor het fietsen zonder licht. Zij is per slot van rekening niet degene die haar fietslicht vergeten is.

Verwelkom het leven zoals we de maand april verwelkomen. Met open armen.

Veel leesplezier.

Liefs,

Danielle, Maryse en Julianne

DE LIJST

Filosofische blik op de liefde

04

GGG

Nieuw Zeer veroorzaakt plaatsvervangend ongemak

14

WIST JE DAT?

Wapperend patriottisme

27

02 HOOFDREDACTIONEEL • door Maryse Boonstra, Danielle Kliwon en Julianne van Pelt /// **04 DE LIJST** Jean-Paul Sartre • door Arthur Meijer /// **06 HET INTERVIEW** Lars van der Werf • door Freek Hage /// **10 COLUMN** • door Rosa Uijtewaai /// **11 PROZA** • door Arthur Meijer /// **12 ESSAY** Onzekerheid • door Julianne van Pelt /// **14 GGG** Nieuw Zeer • door Freek Hage /// **15 COLUMN** • door

Vincent Kupers /// **16 ACHTERGROND** Pat Tillman • door Danielle Kliwon /// **20 MOKUM** Noord/Zuid-lijn • door Freek Hage /// **22 ESSAY** Grenzen van fictie • door Elke Cremers /// **25 ACHTERGROND** Rappers als woord-kunstenaars • door Danielle Kliwon /// **27 WIST JE DAT?** Amerikaanse vlag • door Danielle Kliwon /// **28 PROZA** • door Danielle Kliwon

Houd jij ook van mij?

Na een maand leegte is deze keer een existentiële filosoof aan de beurt:

Jean-Paul Sartre. Eigenlijk een beetje te laat aangezien Valentijnsdag

alweer een tijdje terug is, maar we gaan het hebben over liefde. Sartre

karacteriseert het als een conflict. Waarom en hoe?

Tekst /// Arthur Meijer Beeld /// Winonah van den Bosch

Jean-Paul Sartre (1905-1980) is vooral bekend door zijn existentiële filosofie. Existentialisme is een filosofie die zich bezighoudt met het menselijke. Een beginpunt in deze filosofie is het angstige gevoel van leven in een absurde wereld. Het individu is hierdoor verward en gedesoriënteerd. Bij Sartre is dit idee in zijn filosofische, maar ook in zijn literaire schrijven terug te zien.

In een van zijn hoofdwerken *Het zijn en het niet* (oorspronkelijk: *L'Être et le néant*) bespreekt Sartre wat de ander voor mij betekent. Hij karakteriseert deze houding aan de hand van de blik. Een ander doet mij bestaan (doet mij zijn) door zijn *blik*. Ik kan mijzelf nooit zien, maar een ander kan dat wel – daardoor doet de ander mij zijn. Sartre stelt daarmee dat de ander – door zijn blik – het geheim van mijn *zijn* bezit. Datgeen van mezelf dat ik nooit kan kennen, is juist hetgeen wat de ander weet, en wat mij karakteriseert. Om dat geheim te ontdekken moet ik ten aanzien van mezelf het standpunt van de ander innemen.

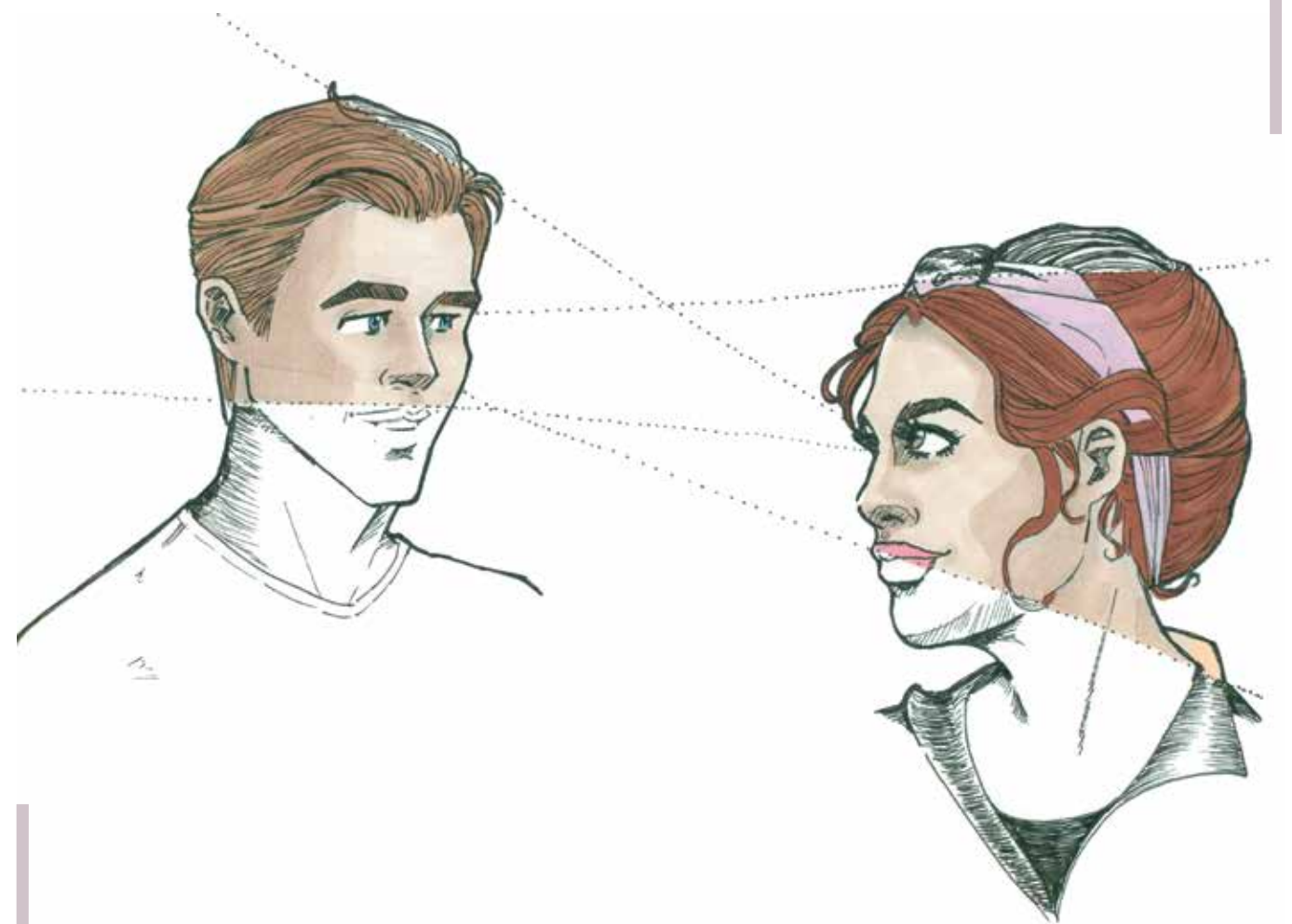
In de liefde onthult dit zich in het willen bezitten van de ander. Ik wil mijzelf kunnen funderen, maar dat fundament bevindt zich bij de ander. Ik zal dus de ander in mij op moeten nemen om mijn fundament, mijn vrijheid te herwinnen. Hieronder zal ik proberen uiteen te zetten hoe dit herwinnen volgens Sartre in zijn werk gaat.

Om te beginnen stelt Sartre dat tussen zelf en ander een wederkerige relatie bestaat: dat wat voor mij geldt, geldt ook voor de ander. In zekere zin is er sprake van een conflict. Door de *blik* van de ander besta ik in de wereld. Maar dit is een contingent fenomeen – willekeurig welke persoon bezit die blik, maar het is wel mijn fundament dat diegene bezit. Wil ik dit fundament in mezelf opnemen, dan moet ik

de ander in mij opnemen, zonder daadwerkelijk de ander te doen laten verdwijnen. Mijn zijn hangt immers af van het bestaan van een ander. Ik zal dus eigenlijk alleen vanuit mezelf het standpunt van de ander in moeten nemen, terwijl ik constant bevestig dat ik niet die ander *bén*.

Ik probeer op de vrijheid van de ander in te werken zodat hij mij niet meer als object tussen andere objecten ziet

De ander ziet mij slechts als object tussen andere objecten, terwijl ik hem zie als mijn ultieme project om mezelf te herwinnen. Ik probeer op de vrijheid van de ander in te werken zodat hij mij niet meer als object tussen andere objecten ziet – en dat is het ideaal van de liefde.

Algemeen gesteld gaat liefde als volgt in zijn werk. Zoals gezegd moet ik op de vrijheid van de ander inwerken. Maar ik wil wel dat diegene een vrijheid blijft houden, anders is het een automaat die van mij houdt. Ik wil dus diegene zijn vrijheid áls vrijheid bezitten. In het algemeen stelt Sartre dat de minnaar er voor gekozen heeft dat de beminde verschijnt. Hiermee is de minnaar de absolute grens van de vrijheid van de beminde. Die is immers afhankelijk van de keuze van de minnaar. Als minnaar wil ik dus de grens, of de voorwaarde, voor het bestaan van de wereld van de beminde zijn. Alles wat in de wereld van de beminde verschijnt is daar slechts, omdat ik die wereld voor diegene laat bestaan.

Dit is nog maar één kant op. De beminde houdt nog niet van mij. Hoe gaat dat dan in zijn werk? Vooralsnog ben ik voor de beminde slechts een object tussen andere objecten. Ik moet dus op de een of andere manier er voor zorgen dat ik daadwerkelijk de grens van haar wereld word. Ik moet mijzelf tot een verleidelijk object maken. Dit kan onder

andere door te laten zien hoe rijk ik ben of hoeveel relaties tot andere mensen ik heb. Zo ben ik als het ware de bemiddelaar tussen de beminde en haar wereld.

Zodra de beminde hierdoor verleid wordt en mij gaat zien als aantrekkelijk object zal zij op haar beurt bemind willen worden. Dan gaat het hele rijtje dat ik hierboven heb opgenoemd ook voor de beminde op. Dan word ik ander, en dan ben ik degene die het fundament van haar bestaan bezit. Deze relatie tussen zelf en ander is dus wederkerig. ▲

Dit is natuurlijk geen volledige uitleg van wat Sartre doet. Wil je het konijnenhol induiken? Kijk dan eens naar de volgende titel: Sartre, J-P., vert. F. de Haan, 1943, *Het zijn en het niet: proeve van een fenomenologische ontologie*, Lemniscaat, Rotterdam

Pils en poëzie met Lars van der Werf

Al sinds hij zich kan heugen schrijft hij korte gedichtjes. Toen hij ze in 2010 ook begon te tweeten, nam zijn carrière als dichter een grote vlucht. Vier jaar later verscheen zijn eerste bundel *Versjes van Lars* en eind deze maand alweer zijn vijfde. Nog altijd veroverd dichter Lars van der Werf (1987) met zijn korte en lieflijke versjes menig Instagramhart: 'Het is een kunstvorm waar ik per ongeluk heel goed in ben geworden.'

Tekst /// Freek Haye Beeld /// Danielle Kliwon

Voor dichters is één uur wel vroeg, is het eerste wat Lars zegt wanneer ik hem ontmoet in zijn stamkroeg in het oude centrum van Rotterdam. Dat Lars er een vaste gast is, blijkt al snel wanneer de vrolijke serveerster het net bestelde biertje met 'kijk eens aan, Lars' op de tafel zet. De kroeg is een van de vaste werkplekken van de dichter. 'Ik moet echt plekken hebben waar ik aan het werk ben en plekken waar ik dat niet ben. Als je overal gaat schrijven wordt de hele wereld je kantoor.' Al vanaf zijn studententijd komt Lars geregeld in deze typische bruine kroeg waar hij de mensen kent en de mensen hem. Hij studeerde journalistiek, maar vond het journalistenbestaan vreselijk. 'Het probleem met de journalistiek voor mij is dat je andermans verhalen aan het vertellen bent, die ook nog eens waar moeten zijn. Daar had ik geen zin meer in. Ik had zelf verhalen te vertellen.'

Hij zat dan ook vaker met een biertje in de kroeg dan met zijn neus in de boeken. 'Ik

had niet echt het idee dat ik met studeren bezig was. Het was gewoon elke dag feest. Ik schreef altijd gedichtjes op bierviltjes aan de bar voor vrienden en kennissen, en die

De journalistiek kan m'n rug op, ik moet dichter worden

vonden dat zo leuk, dat ik op een gegeven moment bedacht het op Twitter te gooien. De gedichtjes passen namelijk perfect in zo'n

korte tweet. Dat werkte heel goed, het werd veel geretweet en mensen vonden het leuk. Toen dacht ik, daar zit meer in. De journalistiek kan m'n rug op, ik moet dichter worden.'

Pretentieuze plezierpoëet

Na een aantal jaren succes op Twitter, Facebook en later Instagram, zocht Lars een uitgever. Met de simpele tweet 'ik zoek een uitgever' had hij in een mum van tijd vijf potentiële uitgevers die zijn eerste bundel *Versjes van Lars* wilden uitgeven. 'Ik had zelf al een kartonnen boekje gemaakt en ik wilde dat mensen mijn versjes ook echt konden kopen of cadeau konden doen. Boeken hebben toch iets magisch.'

Ondanks dat de bundels de boekenwinkels uit vlogen, klonk er ook kritiek, met name uit de hoogculturele literaire hoek. Volgens die kritiek zou de zuivere, traditionele poëzie dood en ingewisseld zijn voor simpele, voor-spelbare en kunsteloze consumentenplezier-tjes. De Insta-dichters, ook wel enigszins denigrerend aangeduid als 'plezierdichters' zijn

geen echte dichters, aldus de poëzie-elite. Die kritiek komt volgens Lars grotendeels voort uit jaloezie. 'De twee recensenten die mij echt de grond in hebben geschreven, van *de Volkskrant* en van een of andere literaire kut-website, zijn gewoon mislukte dichters. Die hebben nooit meer bundels verkocht dan aan hun ouders, ooms en tantes.'

Met die term 'plezierdichter' heeft Lars overigens weinig moeite. 'Ik heb veel plezier in dichten en ben zelf erg pretentieloos, dus ik neem het mensen niet kwalijk als ze mij als plezierdichter zien. Het is ook gewoon hoe het is: ik weet dat ik geen enorm hoogdravende of moeilijke poëzie schrijf. Ik noem mijn gedichten ook versjes.' De inhoud van de kritiek stuit bij Lars wel op enige weerstand, alhoewel hij zich er ook niet al te druk om maakt. 'Nederland is een heel bekrompen land. We willen alles per se in hokjes duwen. Je hoort er niet bij als je *light-verse* maakt en dat geldt voor de gehele literatuur, maar bijvoorbeeld ook voor de muziek. Ik maak een lichte vorm van poëzie wat alsnog heel zwaar

kan zijn. Het is een bepaalde kunstvorm waar ik per ongeluk heel goed ben geworden.'

Je moet de poëzie niet belangrijker maken dan het is

Zijn onzekere financiële bestaan vindt de versjesschrijver nog wel eens lastig. Vorige maand tweette hij duidelijk gefrustreerd dat

een andere uitgever dan de zijne een versje wilde publiceren voor het oneerlijke bedrag van 25 euro. 'Na zulke verzoeken denk ik vaak: krijg lekker de tering maar allemaal met je zooi, ik kap er gewoon mee. Want uiteindelijk is het zo dat ik al jarenlang zonder vakantie m'n reet eraf werk en ik bijvoorbeeld niet eens een arbeidsongeschiktheidsverzekering kan betalen', aldus een nijdig van zich af twitterende Lars. 'Ik zit gelukkig in de bovenste regionen, maar het is alsnog hard werken', vertelt hij verder. 'Ik moet altijd schrijven en altijd produceren, maar uiteindelijk ben ik degene die er het minste aan verdient. Zo'n boekje kost acht à tien euro en daar houd ik dan tachtig cent aan over. Ik klus daarom veel bij op bruiloften en partijen met mijn 'Versjes op maat'. Soms voel ik me daardoor een beetje Gerard Joling.'

De ondernemende dichter

De Amerikaanse legende onder de Instagram-poëten, Rupi Kaur, vergelijkt haar carrière met ondernemerschap: zij staat aan het roer van haar eigen merk. Lars onderschrijft

dit gevoel. ‘Rupi Kaur is geweldig! Zij is wat ik ook altijd heb willen zijn, namelijk een ondernemer. Hetzelfde geldt voor Herman Brood, waar ik ook veel van heb geleerd. Hij zei altijd: “Ik heb een winkeltje en ik moet spulletjes verkopen.” Zo zie ik dat ook.’

Afgezien van dat hij soms snakt naar een vast loon, geniet Lars van zijn vrijheid als dichter. ‘Ik heb geen baas, kan elke dag doen wat ik wil en hoef aan niemand verantwoording af te leggen. Daarnaast mag ik de hele dag bezig zijn met gevoel en creativiteit. De keerzijde hiervan is dat ik bijvoorbeeld geen collega’s heb en het dichterschap een vrij eenzaam beroep is. Structuur aanbrengen in je dagelijkse routine is een van de moeilijkste dingen wanneer je voor jezelf werkt. Ik probeer altijd op tijd op te staan en het grootste deel van de ochtend te schrijven. ‘s Middags ga ik wandelen door de stad en zie ik meestal vrienden of familie. ‘s Avonds kijk ik veel films en ga ik zuipen.’

Ik had er nooit aan moeten beginnen. Een boek schrijven is het moeilijkste wat er is

Op de misschien ietwat cultuurbarbaarse vraag wat het nut van poëzie is in onze huidige tijd, heeft Lars een kort antwoord: poëzie heeft geen enkel nut. ‘Ik heb daarover een goede quote van de Utrechtse dichter Ingmar Heytze, die poëzie en dichters precies beschrijft zoals het is: “Dichters hebben weinig directe invloed op hun omgeving. Haal alle dichters en gedichten uit de wereld weg en je zult merken dat de meeste mengkranen, lichtschakelaars, centrifuges, diesel- en benzinemotoren nog werken. Er is alleen niemand meer om zich daarover te verwonderen, of waarover dan ook. Dichters weten dat allemaal, maar ondervinden er betrekkelijk weinig last van.” Dat is precies zoals poëzie is. Poëzie heeft op zichzelf geen zin, ook al kan het wel helpen. Veel mensen sturen me berichtjes dat ze in donkere tijden zich vastklampen aan mijn versjes en daar wat aan hebben.’

Dat poëzie je helpt de wereld beter te begrijpen en je ogen kan openen, gelooft Lars niet

zozeer. ‘De mensheid heeft dat allemaal al in zich. Je moet de poëzie niet belangrijker maken dan het is. Poëzie is slechts het duwtje in de rug. Soms de verkeerde kant op. Poëzie kan ook heel deprimerend zijn, maar daarvoor hebben we alcohol’, grijnst Lars. Tijd voor de tweede ronde bier.

Komt wel goed

Op 21 april verschijnt zijn nieuwe bundel *Komt wel goed*. ‘Deze bundel is heel anders. Het is meer een verhaal dan de vorige bundels. De vorige boekjes waren eigenlijk meer bijeenraapsels van verschillende versjes. Deze keer zit er wel echt een route in.’ De liefde blijft, zoals we van hem gewend zijn, het overkoepelende thema. ‘Ik raak er maar niet over uitgeluld. Ik weet niet wie dit gezegd heeft, maar als je één keer verliefd bent geweest, kun je er een miljoen gedichten over schrijven. Ik weet dat ik twee keer echt verliefd ben geweest en daar put ik alles uit. Het verbaast me soms hoe vaak ik ‘jou’ en ‘hou’ op elkaar heb laten rijmen. Dat lijkt oneindig te zijn.’

‘Ik vond de titel ‘Komt wel goed’ mooi, want zo sta ik heel erg in het leven. Het leven is vol hobbels en beren op de weg, maar veel dingen komen uiteindelijk wel goed, ondanks dat je het op dat moment zelf niet denkt. Verder zeg ik het, zoals heel veel mensen, in het dagelijks leven vaak, maar dat heb ik met alle titels van m’n bundels wel gehad. ‘Heb lief’ gebruik ik bijvoorbeeld altijd aan het einde van een e-mail. Het is tegelijkertijd een opdracht en een uiting van affectie. Veel beter dan ‘Met vriendelijke groet’, toch?’

Naast zijn dagelijkse dichtwerkzaamheden schrijft Lars fanatiek aan zijn debuutroman. ‘Het einde nadert, gelukkig. Ik denk dat het over een jaar wel echt klaar is.’ Het schrijfproces is hem niet in de koude kleren gaan zitten. ‘Ik had er nooit aan moeten beginnen. Een boek schrijven is het vreselijkste wat er is, maar dat vindt volgens mij elke schrijver. Niemand weet namelijk hoe het moet: je doet maar wat. Het is een heel onzeker en eenzaam proces.’ Die eenzaamheid ligt bij Lars eigenlijk altijd op de loer. ‘Mijn beroep is gewoonweg eenzaam en de liefde is ook niet zo succesvol op het moment. Maar dat is verder

niet erg hoor, dat is goed voor de inspiratie, zeg ik maar altijd. Ik vind het ook niet erg om alles te voelen, ik zoek het zelf ook op.’ Een jaar lang werkte Lars in een Rotterdams hostel als nachtportier waar hij een hoop meemaakte. ‘Mister Delgado, een kaal Portugees mannetje dat een drugsimperium runde, woonde daar permanent. Ik werd op een gegeven moment per ongeluk vrienden met die man en hij vertelde me allerlei dingen. Ik kreeg een inkijkje in de onderwereld. Zo kwam Delgado op een nacht rond vijf uur thuis vanuit Antwerpen met een kickbokser als chauffeur en een achterbak vol kalasnikovs. Als crimineel was hij heel eenzaam, want hij kon natuurlijk niemand vertrouwen.

Ik wil een praalgraf met een standbeeld erop en hekjes eromheen. Dat lijkt me heerlijk

Ik herkende mezelf heel erg in die eenzaamheid: het was net uit met mijn vriendinnetje en ik kon geen andere liefde verdragen. Er ontstond een connectie door die eenzaamheid. Dat is uiteindelijk waar het boek over gaat. Die Mister Delgado is trouwens verdwenen. Hij schijnt ergens in Oost-Afrika in een gevangenis te zitten. Niet echt de beste plek om in de gevangenis te zitten, lijkt mij.’

Groot denken

Lars’ droom voor de toekomst is het maken van een film en een theatervoorstelling. Met dat laatste is hij al druk in overleg met een

producent. ‘Het wordt een soort oneman-show in kleine theatertjes. Gewoon lullen met versjes tussendoor en een beetje comedy. Als ik voorlees doe ik dat eigenlijk al, maar nu wil ik het wat meer gestructureerd opschrijven, zodat ik echt goed word.’ Voor dragen en *spoken word* vindt Lars overigens onzinnig en ‘moeilijk doen’. ‘Voorlezen is het toch gewoon? Ik lees gewoon voor en vertel er een verhaaltje bij.’

Ondanks de afwezigheid van enige hoogmoed of pedanterie, hoopt de versjesschrijver later, na zijn dood, op een eigen straatnaam. ‘Het heet hier het Eendrachtssplein, maar dat mag best het ‘Lars van der Werfplein’ worden. En ik wil ook een praalgraf met een standbeeld erop en hekjes eromheen. Dat lijkt me heerlijk.’

‘We zijn in Nederland heel slecht in eerbetoon. Jules Deelder die net is overleden krijgt wel een straat, maar dat wordt dus een klein steegje. In Parijs krijgen dichters pleinen en grote boulevards. Dat is hier in Nederland heel ongebruikelijk.’ Nederlanders moeten leren om groot te denken, sluit Lars af. ‘Bravoure hebben en groot denken is heel belangrijk. Het hoeft niet allemaal te lukken, maar dan heb je het in ieder geval geprobeerd.’ *You can always be the next big thing*, luidt dan ook Lars’ lijfspreuk. ▲

Ik tol, jij tolt, wij tollen

De hedendaagse student is ijverig. Erg ijverig. Met rigoureuze sport-routines, bestuursjaren, semesters in het buitenland en stages zijn we al met al een generatie van strebers. Een stapje extra is de norm. De Universiteit van Amsterdam faciliteert deze overijver dan ook volop en houdt een proef om de UB enkele maanden tot 1 uur 's nachts open te houden. Misschien dat de toenemende werkdruk onder docenten het maken van buitengewoon lange uren heeft genormaliseerd. Mij bekruipt het gevoel dat we als een hamster in een tredmolen enkel harder gaan rennen met hetzelfde resultaat.

Een veel gehoord mantra is dat we ons moeten specialiseren. Bij exacte wetenschappen en geneeskunde ligt dit redelijk voor de hand, maar minder voor de geesteswetenschappen. Juist deze studenten hebben baat bij interdisciplinaire kennis. Wie zich in een onderwerp verdiept merkt al snel hoe groot de raakvlakken met andere studies zijn. Hoewel er via de minorprogramma's wordt gestimuleerd om kennis te nemen van andere vakgebieden, is er weinig ruimte voor het schrijven van een interdisciplinaire scriptie. De universiteit prefereert vaak een eenduidige specialisatie

– die scripties zijn in ieder geval eenvoudiger na te kijken.

In een interview in het NRC op 27 februari stelde de Amerikaanse wetenschapsjournalist David Epstein dat juist generalisten in plaats van specialisten in de toekomst hebben. Als specialist moet je namelijk 'wél bij de absolute top horen in je vakgebied' en ook dan blijft er een risico dat 'je specialisme wordt verslagen door robots of kunstmatige intelligentie'. Het voordeel van de generalist is dat je niet bij de absolute top hoeft te behoren. Bovendien sprokkel je een unieke combinatie aan vaardigheden en kennis bij elkaar die moeilijk te vervangen is door een computer. Een bijkomend voordeel lijkt me dat je als generalist eerder het grote plaatje kan bevatten dan een specialist en dus het overzicht kan houden.

Epstein ziet vooral heil in regelmatig jezelf nieuwe vaardigheden aanleren om te profiteren van de eerste fase van de leercurve. In die fase word je bijna moeiteloos snel beter. Wanneer je leercurve in een later stadium dan weer wat afvlakt is het efficiënter om weer wat nieuws op te pakken. Epsteins ideeën zijn enerzijds aantrekkelijk: nieuwe kennis en vaardigheden kunnen je een

enorme stimulans geven. Tegelijkertijd klinkt in Epsteins verlangen om elke twee maanden iets nieuws te leren ook een obsessie met maakbaarheid door.

Moeten we onszelf constant opnieuw willen uitvinden, bijschaven en verbeteren? Een blik op de studiezalen in onze universiteit geeft te denken dat het nooit genoeg is, met alle psychische problemen van dien. Ik deel Epsteins opvatting dat je een brede belangstelling moet cultiveren en dat nieuwe ervaringen je uit een sleur kunnen trekken. Door echter tweemaandelijks van jezelf te eisen dat je iets nieuws moet leren, schiet die opvatting te ver door. Onder dit alles sluimeren twijfels over hoe je je staande houdt in een wereld waar alles lijkt te kunnen en jij de ontwerper bent van je levensloop.

In hoeverre zijn we onze ambities of onze dromen? Zijn we onze fouten en prestaties? Ons intellect? Onze emotie? De moderne mens is ijverig. Hij gaat steeds harder rennen. Het rad tolt en tolt, net als mijn gedachten. Als ik maar niet geparachuteerd word. ▲

Tekst /// Rosa Uijtewaal

Beeld /// Benjamin Schoonenberg

Stilte in de storm

Ik zag haar in de bus. Voor het gemak zal ik haar Ciara noemen. Dat is ook contextueel verantwoord: Zondag 9 februari was haar dag. Ciara was amper een jaar oud – wellicht zelfs jonger. Ze lag in de buggy te slapen. Waar iedereen het over haar had, waar sociale media overliepen met tips, gifjes en angsten, lag zij heerlijk te slapen. Het kon haar allemaal niks schelen. Misschien was de storm wel naar haar vernoemd. Misschien was dit haar stempel op de wereld. Omgevallen bomen, verstoorde reisplannen en een hoop stress. Ik zeg – of schrijf liever – nu wel 'stilte in de storm', maar eigenlijk was het gewoon stilte vóór de storm. Het was rond twee uur in de middag, ruim voor het hoogtepunt van de storm.

Er werd van alle kanten aangeraden om niet de weg op te gaan. Toch waren er genoeg toeristen en boodschappen-doeners te vinden. En deze moeder met haar kind – ik weet niet eens of het een jongen of meisje was. Ik heb hier gekozen om het een meisje te noemen, daar past een naam als Ciara immers beter bij. Best een typisch moderne naam, zoiets als 'Storm', of 'Wolf'.

De eerste halte nadat ik opgestapt ben, moeten moeder en kind er alweer uit. Het beschermende lakentje wordt omhooggetrokken, vastgeritst en nog een keertje nagekeken. Dat moet best een zorg zijn. Zo'n klein kind over straat te moeten nemen met dit weer.

Ciara slaapt stug door. Het kan haar nog steeds niets schelen. Hollandse nuchterheid? Daar kunnen wij nog veel van leren. Ciara heeft nog nooit een puppy hoeven knuffelen om met haar tentamenstress om te kunnen gaan. Noch heeft ze voor een camera moeten verschijnen om als tienjarige te klagen over prestatiedruk. Nee, Ciara blijft lekker slapen. Wellicht snapt zij beter dan wie dan ook hoe je met slecht weer om moet gaan. Gewoon nog een keertje omdraaien.

Tekst /// Arthur Meijer

Beeld /// Dorota Dabrowska

Een onzeker mens heeft de halve wereld

Het begint meestal al een aantal dagen van tevoren, zo niet weken. Waarom doe ik dit? Sowieso vindt niemand mij aardig daar. Ben ik eigenlijk wel goed genoeg? Hoe moet ik me gedragen? Bij elke grote, nieuwe stap in mijn leven flitsen vragen en denigrerende opmerkingen over mezelf door mijn hoofd.

Tekst /// Julianne van Pelt Beeld /// Katja Schraag

Ik kan geen moment in mijn leven aanwijzen wanneer dit tot stand is gekomen. Ik heb het altijd al gehad en vrees dat ik er ook nooit vanaf ga komen: die verdomde onzekerheid. Ik vergelijk mezelf constant met anderen en ben eigenlijk nooit echt tevreden met wat ik tot nu toe heb gedaan. Het kan altijd beter, er kan altijd meer. Sommigen vinden dat ambitieus, ik vind het vooral heel onrustig.

Schattig? Hell no, ik ben een tomaat en iedereen ziet het

Het gebeurt niet alleen in mijn hoofd, maar het is ook te zien aan mijn gezicht. Het gebeurt bijvoorbeeld wanneer iemand die in mijn ogen hoger staat dan ik mij plotseling aanspreekt, of als ik voor een groep mensen moet spreken. Mijn gezicht kleurt knalrood. Wanneer ik google hoe ik hier vanaf kan komen, maken websites mij wijs dat het 'schattig' is en dat ik een 'goede bloeddorstroming' heb. Schattig? Hell no, ik ben een tomaat en iedereen ziet het.

Maatschappij, omarm mij

Uiteraard is het een vicieuze cirkel waarin je terecht komt. Ik word

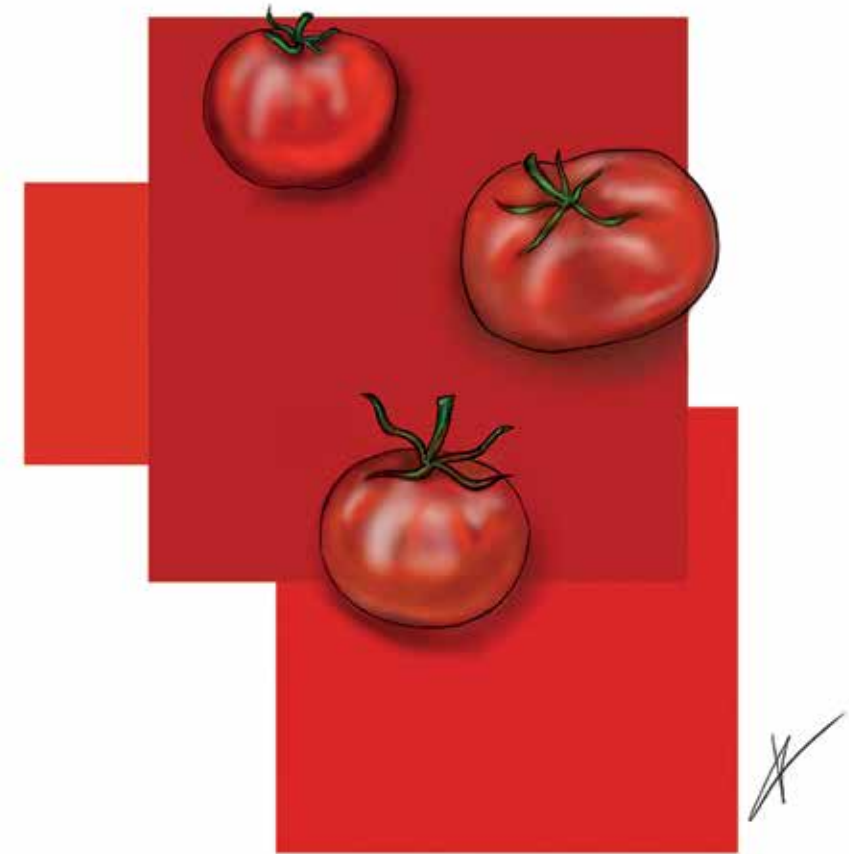
me er bewust van en daardoor gebeurt het ook weer vaker. De onzekerheid en het bijkomende tomateneffect verlopen in fases. Soms kan ik het omarmen, soms zink ik zo diep dat ik niet meer weet hoe ik ermee om moet gaan. Ik heb weleens een psycholoog gesproken, maar haar antwoord was: 'Je zult moeten accepteren dat dit is hoe jij in elkaar zit. Omarm het!'

Mijn eigen onzekerheid kan ik best omarmen, maar helaas doet de maatschappij dit niet altijd. Het spreekwoord luidt immers: 'Een brutaal mens heeft de halve wereld' en niet 'Een mens dat alles drie keer overweegt en zich in groepen iets meer op de achtergrond houdt, heeft de halve wereld'.

Dat onzekerheid en terughoudendheid niet door iedereen omarmd worden, is al te zien op de basisschool. De kinderen die het hardst schreeuwen, krijgen vaak de meeste aandacht. Kinderen die wat stiller zijn moeten maar 'uit hun schulp kruipen'. Die schulp kroop ik soms wel uit, maar ik voelde niet de behoefte om met iemand de strijd van het hardste stemgeluid aan te gaan.

Ook in de werkgroepen op de universiteit viel het mij op. Constant dezelfde mensen die de discussies voerden. Ik voelde me niet geroepen om iets te zeggen. Wat wist ik nou? Zij wisten het beter, waarom zou ik dan nog iets zeggen? Sommige docenten hebben een tactiek bedacht om je toch iets te laten zeggen in de werkgroepen: het beruchte aanwijssysteem. Ze geven onverwacht beurten, waardoor je wel iets zinnigs moet zeggen over de stof. Resultaat: ik zit met zenuwen in de werkgroep en wanneer mijn naam genoemd wordt, kleurt mijn hoofd weer vurig rood.

De moed zonk me iedere keer in de schoenen wanneer ik me in een nieuwe groep of bij een nieuwe baan bevond. Telkens weer werd ik geconfronteerd met mijn onzekerheid. Telkens kreeg ik het gevoel

dat mensen mij niet leuk vonden, omdat ik mezelf minder liet horen. De mensen die grapjes maken of direct een gesprek met je aanknopen, zijn natuurlijk veel leuker. Elke keer nam ik mezelf weer voor om dit keer wel spontaan te zijn en eens op de voorgrond te treden. Toch werd ik dan door mezelf weer keurig terug de coulissen in gedirigeerd. Het vreemde is dat ik bij mijn vrienden totaal het tegenovergestelde ben. In een comfortabele omgeving durf ik mezelf volledig te laten gaan. Die mensen hoeven namelijk geen oordeel meer over mij te vellen.

Zelfverzekerd? Dat is pas aantrekkelijk!

Na 22 jaar mijn onzekere zelf te zijn geweest, begon ik vraagtekens te zetten. Enerzijds vindt mijn generatie dat we kwetsbaar moeten kunnen zijn en dat we moeten beseffen dat iedereen onzeker is. Aan de andere kant vindt mijn generatie dat je alles kunt bereiken als je maar hard genoeg werkt en op de voorgrond treedt. Bij nieuwe banen en stages wordt verwacht dat je jezelf ertussen wringt en eruit springt. Er is geen tijd om de kat uit de boom te kijken.

Zonde, want die boom zit echt prima. Wanneer je diepere gesprekken met de schreeuwers voert, blijkt dat zij ook uit elkaar barsten van onzekerheid. Niemand weet eigenlijk precies waar hij of zij mee bezig is. Waarom houden we dan toch een soort competitie in stand? Waarom houden we elkaar allemaal voor de gek? Ook de datewereld

doet hieraan mee. Een antwoord op de vraag 'Hoe ziet jouw ideale liefde eruit?' luidt doorgaans: 'Hij/zij moet zelfverzekerd zijn, dat is aantrekkelijk.' Maar tegelijkertijd rekenen we mensen erop af wanneer ze zich niet kwetsbaar op kunnen stellen.

Ik stel daarom voor dat we elkaars onzekerheid gaan omarmen. Gun iemand wat tijd als die zich in het begin iets meer op de achtergrond houdt. Ga er niet van uit dat kwaliteit ligt bij degenen met de grootste mond. Tuurlijk, om verdere stappen in je carrière te zetten, moet je een beetje lef hebben en jezelf zichtbaar maken. Maar waarom zou een stiller iemand met een rood hoofd niet dezelfde kwaliteiten hebben als iemand die gelijk de microfoon grijpt en zich er doorheen bluft? Ik denk namelijk dat die onzekerheid kan afnemen als deze ook door iedereen gerespecteerd wordt. Het allerbelangrijkste is natuurlijk die onzekerheid zelf te respecteren.

De wijze woorden van de VVD, 'Does Lief', lijken in dit geval van toepassing. Ik zal altijd bij elke nieuwe stap blijven denken: Waarom doe ik dit? Niemand vindt me vast aardig daar. De rest is toch veel beter dan ik. Maar een beetje tijd om me comfortabel te voelen in een nieuwe groep en daar begrip voor te krijgen, is al een enorme stap. Voor sommigen zal dit klinken als aanstellerij, voor anderen wellicht een feest der herkenning. Ik kom die schulp echt wel uit, hoor. Ik heb daar alleen een aantal dagen en dertig overpeinzingen voor nodig. ▲

De ongemakkelijke hoekjes van de samenleving

Alles op de hak en het ongemak druipt door je beeldscherm in het sketchprogramma *Nieuw Zeer*. Van actueel gezanik over #metoo en homofobe bejaarden tot aan herrie in de stiltecoupé en ongemak in de wachtkamer. Maatschappijkritiek met een behoorlijke scheut satire.

Babel smulde ervan.

Tekst /// Freek Haye Beeld /// Dorota Dabrowska

Het onlangs verschenen programma gevuld met scherpe en pijnlijke scènes is een verademing op de Nederlandse buis en een goede aanvulling op je wekelijkse dosis humor en spotternij, direct uitgezonden na *Zondag met Lubach*. Anders dan Lubachs nog altijd succesvolle, meer onderzoeksjournalistieke oneman-show, neemt *Nieuw Zeer* de kijker niet aan de schertsende hand mee. Het laat de kijker zelf broeden op de samenleving waarin we de beste versie van onszelf willen zijn. Een samenleving waarin we iedereen graag tevreden houden, maar de plank soms vreselijk hard misslaan.

Mijn persoonlijke favoriet? 'De karige crematie' waar een kakkineuze moeder tijdens het condoleren toch nog even wil melden dat ze het wel erg jammer vond dat er bij aankomst helemaal niks te eten was. 'Maar er zijn toch broodjes?' snikt de nabestaande. 'Ja, maar dat is alleen maar met vlees en kaas en dat eet dochter Toehita niet.' De nabestaande adviseert het kakgezin, dat notabene 'helemaal uit Haren is gekomen', even navraag te doen bij het buffet. 'Oh, is dat niet een klein beetje de omgekeerde wereld? Kan jij het niet vragen? Het is toch jouw dag. Als het kan een bruin broodje, het liefst spelt,' aldus de opdringerige crematiegast, briljant gespeeld door Beppie Melissen.

Melissen is niet de enige die schittert in de NTR-serie. Programmamakers Niek Barendsen en Ilse Warringa verzamelden een cast vol bekende acteurs die allen de kunst van

de karikatuur tot in de puntjes beheersen. Frank Lammers als beestachtige TBS-er, Tjitske Reidinga als solidaire veganist, en Elise Schaap als de zogenaamd maatschappelijk betrokken vlogger. Nagenoeg elke sociale groep wordt kaalgeschoren in de soms net iets te geforceerde en theatrale dialogen.

Echter snapt iedere gemiddelde kijker dat de sketches niet één-op-één uit het echte leven zijn gegrepen, maar een uitvergroting zijn van onze moderne samenleving waarin we allemaal zo correct, welgemanierd en woke mogelijk proberen te zijn. In een tijd vol discussie over grote thema's als integratie, emancipatie en diversiteit en daarnaast klein maatschappelijk sores over gezond eten, de ontwikkeling van onze kinderen en genderneutrale toiletten, heeft het programma genoeg om uit te putten. Met

name die prullerige beslommeringen over de lengte van geslachtsdelen of de voorin genomenheid van obers dat de vrouw wijn en de man bier heeft besteld, laten zien dat, ondanks onze sociale mankementen, het eigenlijk verdraaid goed gaat met de samenleving.

In een andere scène zien we Ilse Warringa – de steractrice die met het succes van deze serie wellicht eindelijk van haar Juf Ankeur af komt – als keurige kantoorbazin in 'Gefeliciteerd met het Suikerfeest'. Nadat blijkt dat schoonmaakster Fatma geen Ramadan viert, volgt een minuut lang gestamel en gestotter waarin de kantoorbazin zoekt naar een ander woord voor moslima. 'Ik bedoel... Nee, maar ik heb altijd gedacht... Want je bent toch een... Dat is toch zo?' Ook in mijn huiskamer viel het even stil.

Het kleine half uur durende programma is, hoewel misschien niet het meest geschikt als wegkijker met de familie op de bank, iets wat je in gezelschap moet kijken. Het plaatsvervangende ongemak dat tijdens het kijken door de ruimte dwaalt, is de grote kracht van de sketchserie. Met bijtende humor nodigt *Nieuw Zeer* uit tot nadenken, tot kritisch op jezelf en anderen reflecteren en wellicht tot een diepgaande huiskamerdialogo. ▲

De zesdelige serie *Nieuw Zeer* is elke zondagavond iets voor tieners te zien op NPO 3

Panopticon in the making

Door werkzaamheden aan de trambaan, voel ik mij geoorloofd om een kleine honderd meter op het voetpad te fietsen. Even een zelfverzekerde, neutrale blik opzetten en de mensen geloven wel dat ik in mijn recht sta. Een enkeling kijkt me minachtend aan, maar ook hij weet dat ik mijn koers niet ga veranderen. Een voetpad heeft maar weinig nodig om ontregeld te worden, maar wanneer de grote ontregelaar is vertrokken, herstelt het zich snel weer in zijn oorspronkelijke conditie.

Terwijl ik me door de voetgangers manoeuvreer, houd ik in mijn linkerhand een Albert Heijn-tas vast. In mijn linkerhand, ja, want mijn rechterhand heb ik nodig om mijn enige rem te kunnen bedienen. De situatie is erop vooruitgaan, want een maand eerder ontbrak de mogelijkheid om te remmen volledig. Ondanks de verwachte moeilijkheden bij het fietsen, ging het eigenlijk buitengewoon goed. Het remmen zag ik steeds meer als iets overbodigs. Als het echt gevaarlijk wordt, dan heeft remmen toch geen zin meer. Hier raakte ik van

overtuigd, totdat ik op een haar na geschept werd door een auto van rechts. Dezelfde middag liet ik mijn remmen repareren.

Na het anarchistische uitstapje onder de voetgangers, herpak ik mezelf als voorbeeldige burger. Soms schiet er nog een adrenalinestoot door mijn lijf, maar de concrete oorzaak hiervan ben ik inmiddels vergeten. Op het fietspad, met mijn medefietsers voor en achter me, kom ik weer tot rust. Met de verkeersregels als uitgangspunt, verplaatsen we ons allemaal naar verschillende bestemmingen. Zo blijven we geduldig wachten bij het stoplicht, net zoals de groep aan de overzijde. Ik kijk tevreden om me heen. Het is vervelend om te wachten, maar zo gaat het nou eenmaal hier. Ik ben trots op mijn land, lange leve burgerlijke gehoorzaamheid!

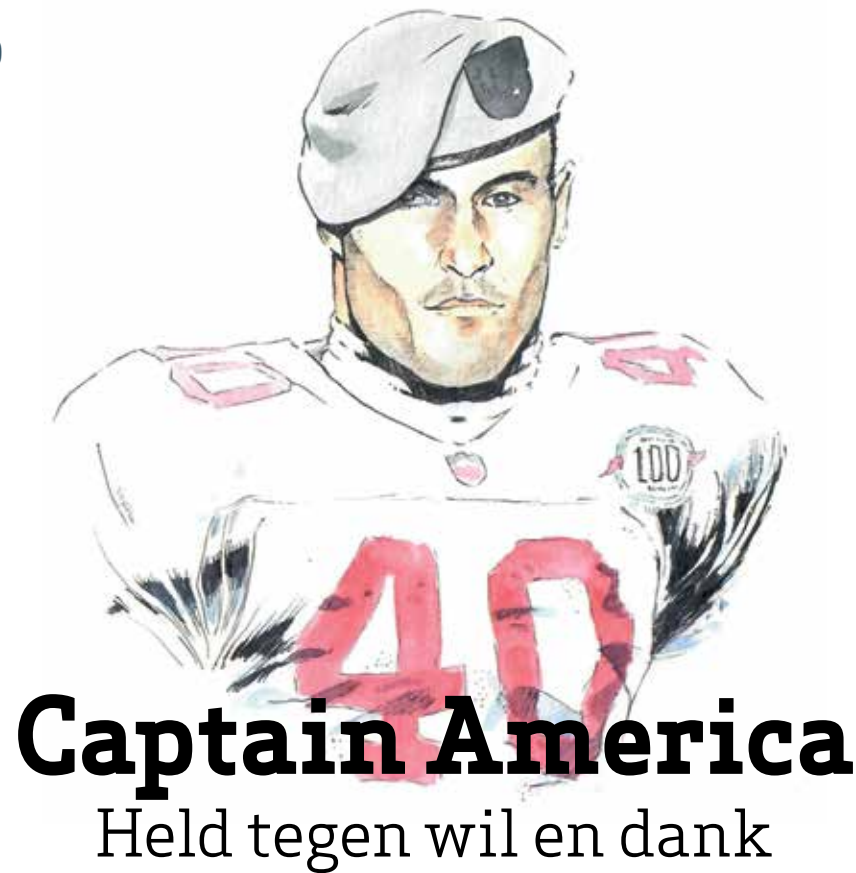
Door mijn conventionele gedrag verdwijnt ik volledig in de fietsende massa. Toch was er volgens de politieagente een reden om mij eruit te pikken. Voordat ik serieus doorhad dat ik was aangehouden, stond ik daar naast de agente, het gesprek was al aardig op gang.

Nog nooit heb ik serieus nagedacht over fietsverlichting, maar nu, met een boete van 55 euro in het vooruitzicht, moest ik wel. In de periode voor de aanhouding was ik nauwelijks op mijn hoede wanneer ik onverlicht de nacht in fietste. Dit onbezorgde gevoel is flink aangetast. De macht van de politie is doorsgesijpeld in mijn bewustzijn en doet voortaan automatisch zijn werk.

Wat ik ook zeg of doe, het kan de agente vrij weinig schelen, de boete komt toch wel. In mijn gezichtsveld zie ik een groepje mensen voorbijfietsen, waarvan de helft geen licht heeft. De politieagente negeert ze volkomen. Niet eens een belerend vingertje of een afkeurende blik. De onverlichte fietsers kijken me met hun onbezonnen blikken aan. Ze stralen iets onaantastbaars uit, alsof ze me willen vertellen dat zij wel door iets beschermd worden, maar ik, door het ontbreken van deze bescherming, terecht wordt gestraft. ▲

Tekst /// Vincent Kupers
Beeld /// Tessel Wisman

Captain America

Held tegen wil en dank

Tekst /// Danielle Kliwon Beeld /// Bob Foulidis

Pat Tillman werd geboren op 6 november 1976 in San José, California. Hij was de oudste van drie jongens, Pat, Kevin en Richard, zoon van Mary en Patrick. Zijn broers en ouders beschrijven hem als zorgzaam en beschermend. Een leider, zo zeggen zowel zijn honkbal als American Football teamgenoten. *All-American*. Hij werd in 1998 gedraft door de Arizona Cardinals, haalde het All-Pro team en zijn American Football carrière zag er rooskleurig uit, met in 2002 een contract van ruim 3.6 miljoen dollar in het verschiet. In plaats van dit contract te tekenen, meldde Pat Tillman zich aan bij het Amerikaanse leger. Hij overleed twee jaar later, op 22 april 2004, in Afghanistan, van het leven beroofd door vriendelijk vuur. Zijn rekrutering en dood lezen als een dystopische roman die eindigt in fratricide. Bovenal is zijn dood het verhaal van een leger dat een tragedie in de doofpot probeerde te stoppen en er een heldenepos van trachtte te maken om een oorlog te promoten.

De wereld stond even stil. Een brandende toren die de New Yorkse skyline zwart kleurde met rook. Verdieping 93 tot 99 van de noordelijke toren van het WTC waren weggevaagd. Een gat geslagen door een vliegtuig waar het vuur uitsloeg. De wereld zat aan de buis gekluisterd, terwijl beelden van de aanslag op 11 september 2001 rondgingen. Luttele momenten nadat de noordelijke toren werd doorboord, vloog, live op televisie, een tweede vliegtuig de zuidelijke toren in. Onwerkelijke beelden, maar het ergste was nog niet geweest. Het moet oorverdovend zijn geweest, het instorten van de twee torens. Een implosie van hoop en mensenlevens. Waar aan het begin van de dag nog de WTC Twin Towers stonden, restte aan het eind van de ochtend slechts stof en puin. De wereld stond even stil.

Zo ook Pat Tillman. Waar hij was tijdens de aanslagen weten we niet, maar hij keek wel, waarschijnlijk met teamgenoten. Andere Arizona-spelers zouden later verklaren dat hij aangeslagen was, in zichzelf gekeerd. Toen ABC News hem een dag later interviewde, vertelde Pat: 'The importance of football ranks zero compared to what happened. When you compare it, we're worthless. We're actors. [...] My great grandfather [was] at Pearl Harbor, and a lot of my family has gone and fought in wars, and I really haven't done a damn thing as far as laying myself on the line like that. I have a great deal of respect for those who have, and what the flag stands for.' Pat was een atheïst, een pragmatist die geloofde in het heft in eigen hand nemen. Hij zou het seizoen bij de Cardinals afmaken, maar toen ze hem na afloop een nieuw contract aanboden ter waarde van 3.6 miljoen dollar, wees hij dit af. Een officiële reden heeft hij nooit gegeven. Pat werd de 'long-haired, small-town football hero who went to war without asking questions'. De idealist, 'de macho', de patriot.

De proloog

Pat ontmoette zijn latere vrouw Marie toen hij vier jaar oud was. Zijn voetbalteam speelde tegen het hare. Pas in high school gingen ze op hun eerste date en vanaf toen waren ze onafscheidelijk. Pat studeerde in Arizona, Marie in California, maar hun relatie overleefde de afstand tijdens hun collegejaren. Na haar afstuderen verhuisde Marie naar Arizona. Volgens Marie besloot Pat niet gelijk na de aanslagen van 11 september dat hij zich zou aanmelden bij het leger. Het was het resultaat van veel onderzoek, het afwegen van de voor- en nadelen en vele gesprekken. Pat was zich ervan bewust dat zijn acties gevolgen voor haar zouden hebben en wilde die beslissing dan ook

niet alleen maken. Pat hield een dagboek bij. Op 28 april 2002 besloot hij definitief het leger in te gaan. Hij schreef: 'I'm not sure where this new direction will take my life though I am positive it will include its share of sacrifice and difficulty, most of which falling squarely on Marie's shoulder.' Het tweetal trouwde op 4 mei 2002. De familie wist op dat moment niet dat Pat zich zou aansluiten bij het leger. Het was een vreugdevolle dag, een van de laatste. Een maand later, op 1 juni, traden zowel Pat als zijn jongere broer Kevin Tillman, een tweede divisie honkballer, toe tot de Army Rangers. Ze kregen de rank van specialist en begonnen in juli aan hun training. Na Pat's toetreding tot de Rangers stuurde de toenmalige Minister van Defensie, Donald Rumsfeld, hem een vleiende welkomstbrief en mailde hij tevens de secretaris van het leger: 'We might want to keep an eye on him.' De regering had al vroeg door dat de inlijving van een bekende NFL-speler als Pat hen mogelijkheden bood om een narratief van opoffering en patriottisme op te bouwen. Beide broers weigerden echter interviews te geven. Ze wilden niet dat hun rekrutering werd gebruikt als publiciteitsstunt of legerpropaganda. Ironisch, bleek later, want dat is exact wat Pat's dood uiteindelijk werd: een publiciteitsstunt en legerpropaganda.

Osama Bin Laden, leider van de Islamitische terreurgroep Al-Qaeda en het brein achter de aanslagen, werd beschermd door de Taliban, een groep radicale moslims die regeerden in Afghanistan. Ondanks herhaaldelijke verzoeken van de Amerikaanse regering om Bin Laden over te dragen, weigerden de Taliban. Op 7 oktober zei de toenmalige president Bush: 'We did not ask for this mission, but we will fulfil it.' Een maand na de aanslagen voerde Amerika de eerste lucht-aanvallen uit op Afghanistan en viel het leger het land binnen. Pat en zijn broer hadden verwacht te worden uitgezonden naar Afghanistan om te helpen met de jacht op Bin Laden en de strijd tegen terreur. De Amerikaanse regering had echter bewijs gevonden, foutief bewijs bleek achteraf, dat Saddam Hoessein over massavernietigingswapens beschikte. De broers werden naar Irak gestuurd. Pat was het niet eens met deze oorlog. Er was volgens hem geen duidelijke noodzaak voor het invallen van Irak. In zijn dagboek schreef hij: 'Kevin and I have willingly allowed ourselves to be pawns in this game and will do our job whether we agree with it or not. [...] But we harbor no illusions of virtue.'

Pat raakte in Irak gedesillusioneerd door de oorlog. Bush was een 'cowboy' en de oorlog zelf 'imperial folly'. In zijn dagboek schreef hij over de reddingsactie van Jessica Lynch. Zij zou een *prisoner of war* zijn en worden gemarteld door de Irakezen. Rond de duizend soldaten werden gemobiliseerd voor de redding, en de gehele actie werd zelfs gefilmd en uitgezonden door de Amerikaanse nieuwszenders. 'As awful as I feel for the fear she must face, and admire the courage I'm sure she's showing, I do believe this is a big public relations stunt. Do not mistake me, I wish everyone in trouble to be rescued, but sending this many folks in for a single low-ranking soldier screams of a media blitz.' Hij bleek gelijk te hebben. Jessica was helemaal niet gemarteld. Ze bleek goed verzorgd door Irakese artsen en deze hadden al meerdere malen geprobeerd om haar over te dragen aan de Ame-

rikaanse troepen. Ontevreden over wat hij zag, uitte Pat zijn kritiek steeds vaker. Zijn dagboeken schetsen een beeld van een jonge man die een goed begrip had van de politieke en militaire belangen die samengingen met de invasie van Irak, en wat hij zag, stond hem niet aan. 'We've had leaders telling guys to shoot innocent people only to be ignored by privates with cooler heads ... It seems their battlefield sense is less than ideal. Given the stress of a situation, I absolutely will listen to my instincts before diving headfirst into any half-baked scheme of theirs. Perhaps this is not the 'military right', however these past couple of months have suggested it's necessary.' Hoewel hij het militaire leven en de oorlog hekelde, weerhield Pat's morele code hem ervan ontslag aan te vragen. Op 8 april 2004 landde Pat Tillman samen met zijn broer als onderdeel van Operation Mountain Storm in Afghanistan. Veertien dagen later was hij dood.

Ze wilden niet dat hun rekrutering werd gebruikt als publiciteitsstunt of legerpropaganda

Een heldendicht

'He made the call. He dismounted his troops, taking the fight to the enemy, uphill, to seize the tactical high ground from the enemy. This gave his brothers and the downed vehicle time to move off that target. He directly saved their lives with that move. Pat sacrificed himself so his brothers could live.' Navy SEAL Steven White gebruikte deze woorden om te beschrijven hoe Pat om het leven was gekomen. De woorden werden hem gevoerd door het leger. White zelf had geen idee wat er daadwerkelijk die 22 april in Afghanistan was gebeurd, maar het leger vertelde hem dat Pat een held was die zichzelf had opgeofferd om zijn medesoldaten te redden. White zag geen reden om te twijfelen aan dit verhaal. Zeker niet aangezien de officiële verklaring van het leger, dat Pat was vermoord door Talibanstrijders, was afgetekend door Rumsfeld, dezelfde minister die Pat toen hij zich bij het leger meldde een brief stuurde en de secretaris van het leger aanspoorde om hem in de gaten te houden. President Bush, via videoboodschap, sprak tijdens Pat's memorial: 'As much as Pat Tillman loved competing on the football field, he loved America even more. Courageous and humble, a loving husband and son, a devoted brother and a fierce defender of liberty. Pat Tillman will always be remembered and honored in our country.' Maria Shriver, First Lady

of California, en John McCain, toendertijd senator van Arizona, waren aanwezig bij de memorial en spraken hun dankbaarheid uit naar Pat. ‘Pat is with God now,’ sprak Shriver, gevolgd door John McCain’s, ‘God bless him.’

De drie Tillman-broers hadden een extreem sterke band. Opgroeiend deden ze alles samen. Richard, de jongste, keek op naar zijn broers. De jongens waren vrije denkers, die volgens hun burens graag het woord ‘fuck’ gebruikte. ‘The F-word was one of their favorite words. They could use it as an adjective, a verb, a noun...’ Pat’s jongste broer nam na Shriver en McCain het podium, een pint Guinness in de hand. Het eerste woord uit zijn mond was ‘fuck’. Met een stem doorladen van emotie sprak hij: ‘Pat’s a fucking champion and he always will be. Just make no mistake, he’d want me to say this. He’s not with God. He’s fucking dead. He’s not religious so, thanks for your thoughts, but he’s fucking dead.’ Heldendaad of niet. Pat was dood.

Ook hij droeg door zijn zwijgen bij aan het verdoe- zelen van de waarheid

Mary Tillman, Pat’s moeder, had vanaf het begin twijfels bij de dood van haar zoon. ‘The story had this contrived feel to it. [...] Well, you know, the soldier, you know, running up the ridge line, firing at the enemy. You know, saving his men. It did sound kind of like a John Wayne movie.’ Toen Mary hoorde dat haar zoon dood was, werd haar door een soldaat verteld dat hij was beschoten terwijl hij uit een voertuig stapte. ‘He was shot in the head getting out of a vehicle.’ Meer informatie kreeg ze niet. Het verhaal dat daarna door het leger en de Amerikaanse regering werd gesponnen en in de media verscheen, het verhaal van de held die een heuvel oprende om zijn broeders te redden en daarbij zijn leven gaf, kwam niet overeen met die eerste versie van zijn dood. Pat kreeg postuum een Silver Star, de een na hoogste onderscheiding in het leger, en overall in het land waren er herdenkingsdiensten. De Amerikaanse regering wist toen echter allang, zo blijkt uit documenten die drie jaar later publiek werden, dat er een mogelijkheid was dat Pat niet om het leven was gekomen door Talibanstrijders. Toch probeerde het leger dit feit te verbergen.

Binnen enkele uren na zijn dood waren zijn uniform en harnas verbrand om te verhullen dat de kogelgaten het formaat hadden van

5.56-kaliber kogels, munitie gebruikt door het Amerikaanse leger. Zijn helm verdween, zijn wapen verdween. Zelfs het stuk brein dat was gevonden waar hij was beschoten, verdween. Ongebruikelijk, aangezien uniform, harnas, wapen en helm bij overlijden altijd met het lichaam meereizen naar de Verenigde Staten voor onderzoek. Binnen een week na Pat’s overlijden werd er een memo gestuurd, door Majoor-Generaal Stanley McChrystal, bedoeld om President Bush te waarschuwen dat het ‘highly possible’ was dat Pat door kogels van zijn eigen peloton om het leven was gekomen. Pat’s pelotonleden werd verteld, bevolen, dat ze moesten zwijgen. Bovenal mochten ze niet aan Kevin vertellen wat er was gebeurd.

Een van Pat’s beste vrienden was Russel Baer. Ze ontmoetten elkaar in Irak. In eerste instantie, toen Baer hoorde dat de ‘football hero’ zijn peloton zou komen versterken, was hij niet blij. Hij zag Pat als een ‘meatheaded jock’. Maar de twee werden al snel goede vrienden en waren, samen met Kevin, onafscheidelijk. ‘He was different from anybody I’d ever met. Strong, strong in his beliefs. It just seemed like he got it. Like he got life. He and his brother seemed to have something that was missing in my life and the general populace.’ Ook Baer wist wat er was gebeurd, maar had het bevel niets te zeggen. Hij vloog met Kevin terug naar de Verenigde Staten om het lichaam van Pat naar huis te brengen. Tijdens de vlucht spraken ze geen woord. Eenmaal terug in Amerika loog Baer tegen Pat’s moeder en familie. ‘Who wants to be the guy who says, yeah, it was friendly fire, and then they find AK47 rounds in him? How could I put a family through that kind of turmoil?’ Baer had geen woorden van steun noch waarheid voor Pat’s familie. ‘I lost respect for the people in charge of me,’ zo zou hij later verklaren. Een jaar na Pat’s dood verliet hij het leger. De impact van het verliezen van zijn vriend en de manier waarop het leger ermee omging, desillusioneerden hem. ‘When you go in, you’re re-raised in the military, to believe in things like honor and honesty, service and sacrifice. The experience of Pat’s incident really showed me just how people in the higher echelons of the military and the government would tell you one thing and do another.’ Hoeveel spijt hij er later ook van had, ook hij droeg door zijn zwijgen bij aan het verdoezelen van de waarheid.

De waarheid

De waarheid kwam 5 weken later bovendrijven, omdat Kevin terugkeerde naar zijn peloton. Het leger was bang dat pelotonleden hun mond voorbij zouden praten door ‘guilt, anger and alcohol’.

Op 22 april 2004 reisde een Amerikaans peloton met Humvees door Afghanistan. Een klein team van drie man, Pat Tillman, een Afghaanse militair en jongeling Bryan O’Neal, verkende de hoger gelegen heuvels toen zij werden opgeschrikt door geweervuur. De schoten kwamen van hun eigen peloton, dat achter hen de hoek om kwam. O’Neal gooide een rookbom om hen te waarschuwen dat ze op hun eigen broeders schoten. De schoten stopten, maar de schutters kwamen wel steeds dichterbij. Iets minder dan 40 meter verwijderd, openden de soldaten weer het vuur. ‘I just wanted to shoot,’ zou eentje later verklaren. ‘I was so excited,’ een ander. Bevangen door bloedroes?

‘I’m Pat fucking Tillman,’ schreeuwde Pat, maar het mocht niet baten. Zijn broeders schoten minutenlang, wetende dat een deel van hun peloton zich in diezelfde richting bevond. O’Neal raakte gewond, de Afghaan stierf ter plekke, Pat werd drie keer in het hoofd geraakt. ‘His head was completely gone,’ verklaarde O’Neal. Vermoord door zijn eigen broeders door onverantwoordelijk, maar bewust afgevuurde kogels. Omdat ze *gewoon* wilden schieten. De familie moet het doen met deze versie. Dit is de enige waarheid die ze vandaag de dag hebben, na ruim zestien jaar onderzoek en tegenwerking van het leger en de regering. Wat er die fatale dag daadwerkelijk is gebeurd, waarom de soldaten opnieuw het vuur openden, zal niemand ooit weten, behalve degenen die erbij waren. Zij houden wijselijk hun mond. Tot op de dag van vandaag heeft het leger niet toegegeven te hebben gelogen over Pat’s dood, niet toegegeven dat er grove fouten zijn gemaakt en niet toegegeven dat ze wisten dat hij door eigen vuur om het leven was gekomen. Op het moment van Pat’s overlijden, stond het Amerikaanse volk negatief tegenover de oorlog. De dood van een NFL-held was exact wat het oorlogsimago nodig had. De perfecte PR. Niet één om een blad voor de mond te nemen, zoals hij had bewezen tijdens de memorial, vertelde Richard Tillman bij Bill Maher aan de wereld: ‘I wish he would’ve just lit these fucking idiots up with his own gun. ‘Cause he knew that they were shooting at him. I wish he didn’t have so much character, and he would’ve shot his own guys.’

Pat Tillman was geen macho, geen hyper-patriottische en nationalistische karikatuur van een Amerikaanse held. Geen Captain America. Hij was een man, van vlees en bloed. Hij was liberaal, maar ook conservatief. Hij was een typische jock die verslaafd was aan de adrenaline van sport, maar tegelijkertijd hield hij een introspectief, persoonlijk dagboek bij. Hij was een atheïst die de Bijbel, de Koran en het Boek van Mormon las vanuit intellectuele nieuwsgierigheid. Hij ging op de fiets naar American Football-training en las Emerson. ‘He’s not what these people wished he was,’ aldus zijn vader. Maar dat maakte voor het narratief niet uit. ‘He thought the war was illegal. He thought it was a mistake. He thought it was going to be a disaster. And in the Army, you’re not supposed to talk about that. You’re not supposed to talk politics. And Pat didn’t shut up. He told everyone he encountered, ‘This war is illegal as hell’,” meende John Krakauer, die een boek over Pat schreef.

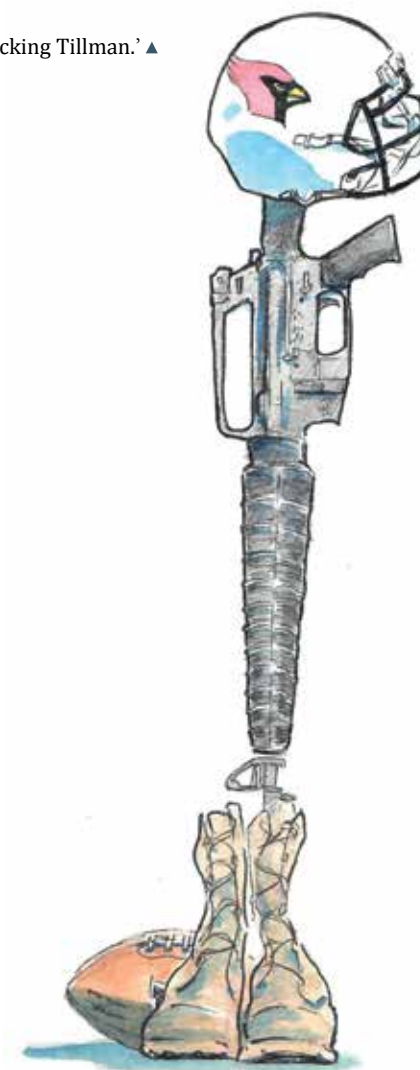
Pat Tillman was klaar met de oorlog en de Amerikaanse regering wist dit. Alsnog gebruikten ze hem om hun oorlog te promoten. Ze hielden bewust het idee van een held staande, om maar niet hun eigen fouten te erkennen. FOX News commentatoren eerden hem tijdens *Veteran’s Day*, gekleed in volle camouflage-kleding, wetende, maar onverschillig tegenover het feit dat dit een man was die zich in de laatste maanden van zijn leven had gekeerd tegen de oorlog. Na de protesten van zwarte spelers in de NFL, deelde President Trump een tweet ‘NFL player Pat Tillman joined U.S. Army in 2002. He was killed in action 2004. He fought 4our country/freedom. #StandForOurAnthem #BoycottNFL’ waarmee hij insinueerde dat Pat een echte patriot was in tegenstelling tot de knielende NFL-spelers. Dat terwijl, volgens

Pat’s vrouw Marie, Pat juist een van de eersten zou zijn geweest die samen met zijn medespelers zou knielen om aandacht te vragen voor geweld tegen Afro-Amerikanen. Bij het Cardinals Stadium in Glendale, Arizona, staat een standbeeld van Pat. *A tribute to a hero*. Pat’s familie ziet het met lede ogen aan. Zij hebben jaren gestreden om de waarheid boven water te krijgen, om de karikaturisatie van Pat als *All-American warhero* een halt toe te roepen. ‘They were taking parts of who he was and magnified those to suit their purpose.’

Pat’s laatste woorden voor hij het leven liet, terwijl er op hem werd geschoten door zijn eigen broeders, de mannen die hij niet in de steek wilde laten, want in de oorlog geloofde hij allang niet meer, zijn iconisch. Of ze bedoeld waren als laatste noodkreet, in de hoop dat zijn broeders zouden stoppen met schieten, of dat er een dieperliggende betekenis was, een laatste wanhoopsschreeuw van een man die zich ervan bewust was dat hij na zijn dood misbruikt zou worden door een regering wiens oorlog hij allang niet meer steunde, doet er niet toe. Die iconische laatste woorden zeggen meer over hem dan de Amerikaanse regering ooit zou kunnen.

‘What are you shouting at? I am Pat Tillman.’

‘I am Pat fucking Tillman.’ ▲

Hoe de Noord/Zuidlijn stadsgrenzen verlegt

Op 22 juli 2018, zeven jaar later dan beloofd, stapten de eerste passagiers in de Noord/Zuidlijn. Binnen vijftien minuten kon je van het uitgestrekte en rustige Noord naar het drukke en beschaafde Zuid. Van het armste deel van Amsterdam naar het rijkste. De tegenpolen waren eindelijk verbonden. Ruim anderhalf jaar na de opening maken we een voorzichtige balans op: wat betekent de nieuwe lijn voor de toekomst van de stad?

Tekst /// Freek Hays Beeld /// Anna Berkhout

De megaoperatie waar ruim 1,5 miljoen ton beton en 120 kilo staal aan te pas kwam, was jarenlang het grote hoofdpijndossier van de stad. Het kostte de gemeente en het Rijk meer dan 3 miljard, de Vijzelgracht verzakte en Amsterdammers hadden er genoeg van. Afstel leek dichterbij dan voltooiing. En toen was het opeens zover: hij reed. Vanaf chique, nette en ruime stations vol prachtige kunst zowaar tien keer per uur. Het drukke centrum kon weer ademen.

Het eerste jaar verliep voorspoedig: dagelijks maakten meer dan 100.000 mensen gebruik van de metrolijn, er was weinig uitval en de metro's bleken erg punctueel. De metrolijn sleepte vorig jaar zelfs twee prijzen in de wacht: de Gouden A.A.P. (Amsterdamse Architectuur Prijs) en het Beste Gebouw

van het Jaar. De nieuwe ruggengraat van het Amsterdamse openbaar vervoer is een waar technisch wonder en vooral 'een overwinning op het Amsterdamse 'metrotrauma', waarmee de politieke nieuwe moed en (de ontwikkeling van) het openbaar vervoer nieuwe elan heeft gekregen', aldus de vakjury van het Beste Gebouw van het Jaar in het juryrapport. De ellende was snel vergeten.

Journalist en publicist Bas Kok onderzocht in zijn essay *Metromorfose* (2018) wat deze grote ontwikkeling in het openbaar vervoer betekent voor de stad. Kok beargumenteert dat de metrolijn *selfinflating* is en met name voor Amsterdam-Noord veranderingen met zich mee brengt. De gebieden rondom de andere zes stations, op de operatie Centraal Station na, veranderen weinig.

De veel gedeelde angst van met name Tuindorpelingen uit Buiksloot, Oostzaan en Nieuwendam – dat de metrolijn gentrificatie van oorspronkelijke Noordelingen in de hand werkt – haalt Kok snel onderuit. Recente cijfers laten namelijk zien dat er in veel buurten in de stad, zoals de Pijp, de Jordaan, Oud-West en inderdaad ook in delen van Noord, yuppen de mode uitmaken, maar in Noord valt dit vooralsnog relatief mee. Het stadsdeel boven 't IJ kent nog steeds verreweg de meeste sociale huurwoningen en van verdringing is pas sprake wanneer de oorspronkelijke bewoners in de minderheid zijn.

Dat Noord door de metrolijn én door het stijgende inwonersaantal van onze hoofdstad steeds meer zal verstedelijken,

staat volgens Kok buiten kijf. 'Doordat Noord direct aan de binnenstad grenst zal het, meer dan bijvoorbeeld Zuidoost of IJburg, een verlengstuk worden van de stad. De Noord/Zuidlijn zal de ruimtelijke bakens van het centrum in noordelijke richting verzetten.'

Naast dat Noord veel mogelijkheden biedt voor woningbouw en daarmee het toekomstige Amsterdamse inwonersaantal van twee miljoen enigszins kan voorzien, wordt Noord een nieuwe plek voor bedrijven. De omgeving rondom station Noord is de uitgelezen plek om, in plaats van op de volgepropte Zuidas, grote advocatenkantoren en bankgebouwen neer te zetten. Ook biedt het ruimte voor bijvoorbeeld universiteiten, hogescholen en ziekenhuizen gespecialiseerd

in ouderenzorg. Voorzieningen die nog altijd ontbreken in Noord.

Kok sluit zijn essay af met een waarschuwing: laat het Noordelijke groen door de groei niet verdwijnen. Waar Amsterdam een eeuw geleden in elke windrichting landelijk groengebied kende, is dit afgezien van het landelijk poldergebied in Noord overal volgebouwd. Extra intensief bouwen binnen de ring maar buiten het groen is een beter idee. Koks eigen inbreng is een soort Noordas: een strook gebouwen van tweehonderd meter hoog langs de A10 omringd door polder, die van de stad zijn 'onaanzienlijke achtergang een spectaculaire entree maken.'

Of de gemeenteraad om dit nogal radicale voorstel staat te springen valt te betwijfelen,

maar om één ding kunnen ze dankzij de Noord/Zuidlijn niet meer heen: Noord is definitief onderdeel van de stad. Waar voor velen 't IJ voorheen de psychologische bovengrens van de stad was, wordt dit in de nabije toekomst de Amsterdamse middenlijn.

Na een goede start van Metro 52 waarmee de druk in het centrum eindelijk van de ketel is gehaald, worden er alweer plannen gemaakt voor een mogelijke verlenging van de Noord/Zuidlijn naar Schiphol en Hoofddorp, een eventuele Oost/Westlijn en een graag gewilde IJmeerlijn naar Almere. Voorlopig nog allemaal toekomstmuziek wat, als ik wethouder van Verkeer zou zijn, nog minimaal tien jaar lang lekker zo mag blijven. ▲

Creëren heeft consequenties

Schrijven over het oversteken van de Mexicaanse grens als illegale immigrant, mag je dat doen als je die situatie niet hebt meegemaakt? Het is wat auteur Jeanine Cummins deed toen zij *American Dirt* schreef. Een boek schrijven over een ervaring die je zelf niet hebt gehad, roept de vraag op: wie mag waarover schrijven? Onder die vraag ligt een diepgeworteld probleem dat de boekenwereld al decennialang typeert: het ontbreken van gemarginaliseerde stemmen.

Tekst /// Elke Cremers Beeld /// Dorota Dabrowska

De katten over katten

Wie mag waarover schrijven? Als we in deze moeilijke kwestie duiken, wordt al snel duidelijk dat het antwoord op deze vraag ervan afhangt aan wie je hem stelt. Stel dat we zouden zeggen dat je niet over ervaringen mag schrijven als je zelf niet iets soortgelijks hebt doorgemaakt. Dan valt eigenlijk de essentie van het schrijven weg. Het enige waar je nog over mag schrijven zijn ervaringen en zaken waar je direct mee te maken hebt gehad. Bij non-fictie is deze problematiek nog weinig aanwezig – daar ligt het belang bij expertise en research. Persoonlijke verhalen blijven echter persoonlijk en worden door auteurs zelf – of door een geautoriseerd persoon – verteld. Maar bij fictie lijkt het zogenaamde ‘belichaamd schrijven’ levendiger dan ooit.

Strikt gezegd mag je dan niet meer schrijven over het leven van een kat – wellicht het simpelste en domste voorbeeld dat er bestaat – omdat je zelf geen kat bent. Maar dit argument is kwetsend, vooral omdat menselijke ervaringen en ervaringen van andere wezens niet te vergelijken zijn. Het leven van een migrant die de moeilijke keuze maakt om zijn land te ontvluchten vanwege oorlog is niet te vergelijken met dat van een dier dat zijn leven doorbrengt in de warme omgeving van een huiskamer. Door te zeggen dat je als schrijver nergens meer over kunt schrijven door dit debat, begrijp je niet waarom het stellen van deze vraag zo belangrijk is. Het huidige debat legt juist een probleem bloot dat zich de laatste tijd pijnlijk duidelijk kenbaar maakt.

Een huid als schild

De complexiteit van de vraag ‘wie mag waarover schrijven?’ ligt niet in het onzinnige antwoord dat je als auteur over niets meer kan schrijven als je alleen over je eigen ervaringen en leven mag schrij-

ven, maar in de onderliggende kwestie die de boekenwereld al jarenlang kenmerkt: het ontbreken van gemarginaliseerde stemmen. Het hebben van een witte huidskleur geeft iemand nu eenmaal een soort privilege dat niet te koop is. Je wordt ermee geboren en het blijft altijd aan je plakken als een soort schild. Huidskleuren zijn ingebouwd met vooroordelen. Het is vaak om deze reden dat een mannelijke, witte auteur eerder gepubliceerd wordt dan een zwarte, vrouwelijke

Sommige stemmen zijn geschikter dan andere om bepaalde verhalen te vertellen

auteur. (Zelfs in de gevallen wanneer de laatstgenoemde meer expertise heeft over een specifiek onderwerp.) Kijk maar naar de klassieke canon, waar namen als Multatuli en Couperus domineren. Vraag je je als lezer dan niet af: waar is de stem van de Javaan die onder het Nederlandse bewind leefde? Wat nou als die stem toendertijd gehoord werd? Desalniettemin hebben de bovengenoemde auteurs bijgedra-

gen aan het bekritisieren van kolonialisme, maar het zijn wel auteurs die dit konden doen vanwege hun geprivilegieerde situatie. Auteurs die als gevolg van hun literaire kunsten, máár ook hun privileges, makkelijk de canon binnenvielen. Dit terwijl er waarschijnlijk een hoop gemarginaliseerde stemmen ontbreken. Maar deze stemmen hebben het veel moeilijker om die lijst binnen te dringen. Ondanks dat het talent van schrijvers als Multatuli en Couperus buiten kijf staat, heeft één kenmerk hun plaats binnen de canon uiteraard onbewust geholpen. Het gaf ze nu eenmaal makkelijker een plek op het podium. Bepaalde kleuren brengen immers privileges met zich mee.

Iene miene mutte van auteurs

Hoewel de uitgeverwereld al jaren probeert meer diversiteit te waarborgen op de boekenplanken, blijft het een hardnekkig probleem. Het publiceren van boeken over gemarginaliseerde ervaringen door witte auteurs werkt daarbij averechts. Een schrijvend voorbeeld van dit probleem is *American Dirt* – of *Wie omkijkt* in het Nederlands – van Jeanine Cummins. Dat een uitgeverij, ondanks Cummins’ controversiële achtergrond en verleden, besloot om dit boek te publiceren is een doorn in het oog van mensen met een Latijns-Amerikaanse achtergrond. *American Dirt* gaat namelijk over een Mexicaanse vrouw die haar leven in Mexico achterlaat en met haar zoontje probeert te vluchten naar de Verenigde Staten.

Dit is iets waarin veel Mexicaanse latino’s zich in kunnen herkennen. Iets waar Cummins geen persoonlijk raakvlak mee heeft. Iets waarover veel bekende of onbekende latino auteurs over hadden kunnen schrijven. Had *American Dirt* dan ook niet beter door een andere auteur geschreven kunnen worden? Of, nog schrijnender: waarom is het manuscript van een auteur die de situatie uit *American Dirt* heeft meegemaakt niet gepubliceerd? Waarom claimt een auteur zo’n persoonlijk en delicaat verhaal als dit eigenlijk niet aan haar toebehoort?

Out of body experience

Waarom is dit boek zo controversieel? Ten eerste is het duidelijk dat Cummins als Amerikaanse met een Spaanse achtergrond nóóit heeft ervaren hoe het is om als illegale immigrant de Mexicaanse grens over te steken. Waarom laat een uitgeverij dit verhaal niet vertellen

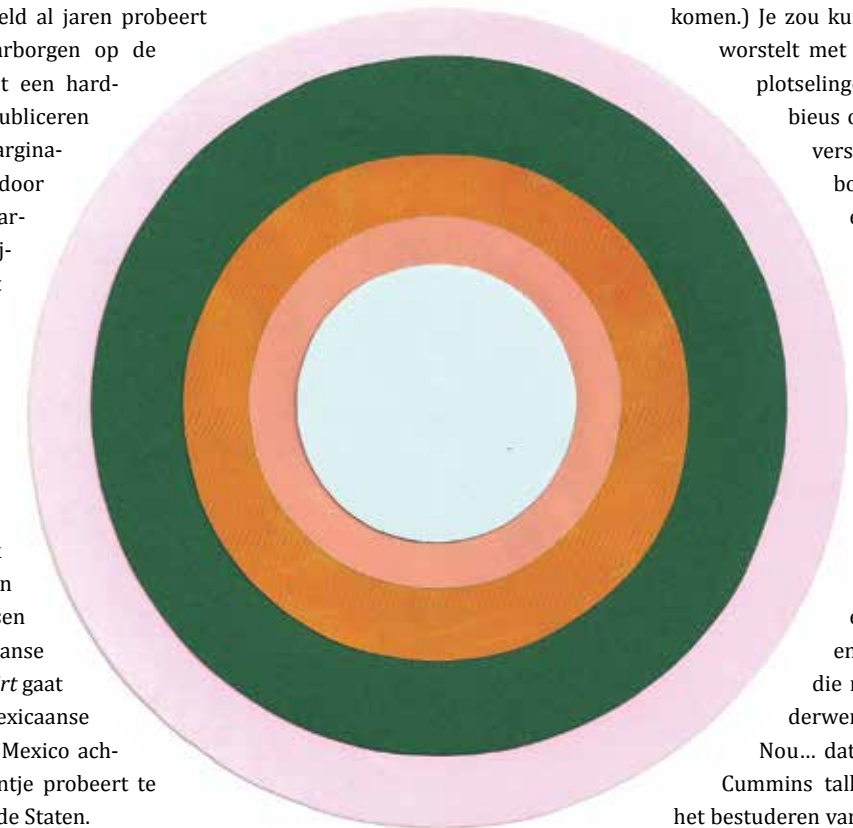
door iemand die dit daadwerkelijk heeft meegemaakt? Hier kan men beargumenteren dat Cummins gewoon een fantastische schrijver is die deze ervaring perfect in woorden kan vatten. En dat, hoewel ze het niet heeft meegemaakt, ze die pijnlijke ervaring goed kan omschrijven. Maar een ander problematisch aspect is dat ze in 2015 aankondigde dat ze zich identificeerde als een ‘witte vrouw’, maar dat ze nu – door haar geboorte in Spanje en de afkomst van haar oma als Puerto Ricaanse – zich opnieuw probeert te identificeren als latino; iemand van Latijns-Amerikaanse afkomst. (Nóg gecompliceerder, maar Spanjaarden zijn in Amerikaanse context geen Latijns-Amerikaans omdat ze net als West-Europeanen privileges hebben die latino’s niet hebben en bovendien niet uit de juiste regio komen.) Je zou kunnen zeggen dat Cummins worstelt met haar identiteit, maar deze plotselinge omslag komt wel erg dubieus over in combinatie met het verschijnen van haar nieuwe boek over – je raadt het al – een latina uit Mexico. Cummins schrijft dus over een onderwerp waar ze veel onderzoek voor heeft gedaan, maar over een doelgroep die ze zelf niet representeert.

Maar als ze veel onderzoek heeft gedaan – als ze talloze mensen heeft geïnterviewd, artikelen en boeken heeft bestudeerd en plekken heeft bezocht die relevant zijn voor haar onderwerp – dan is het oké, toch? Nou... dat is gecompliceerd. Hoewel Cummins talloze dagen besteedde aan het bestuderen van dit complexe en gevoelige onderwerp is er één pijnlijk duidelijke overweging

die uitgeverijen hadden moeten maken: er zijn talloze getalenteerde latino auteurs die over dit onderwerp hadden kunnen schrijven. Waarschijnlijk liggen er veel waargebeurde verhalen voor het oprapen in de Latijns-Amerikaanse gemeenschap; verhalen die hierdoor nooit verteld zullen worden. Het probleem is dat Cummins een verhaal claimt dat niet van haar is. Het probleem is dat uitgeverijen geen kansen bieden aan mensen met een gemarginaliseerde achtergrond, maar deze kansen eerder weggeven aan auteurs zoals Cummins; een veilige keuze vanwege haar succesvolle carrière en haar connecties binnen de auteurswereld.

Het boek is helaas gecancelled

Het negatieve gevolg van deze controverses is wat journalist Arjen van Veelen een ‘literaire zuivering’ noemt in zijn essay uit *De Groene Amsterdammer*. Boeken die gecancelled worden voordat ze über-

haupt gepubliceerd zijn. Oftewel, boeken die niet letterlijk ‘gecancelled’ worden, maar aan een online (en offline) schandpaal worden genageld. Boeken waardoor mensen schreeuwen: ‘Lees dit niet!’ En dat terwijl ze het niet eens gelezen hebben. Boeken zoals *American Dirt*. Van Veelen beargumenteert dat deze cancel culture zorgt voor ‘een literaire biotoop waarin juist, geraffineerde, grensverleggende literatuur zelf als eerste sneuvelt’. Is dit ook echt zo? Wat waren nu de gevolgen voor *American Dirt*? Het werd alsnog Oprah’s boek van de maand, het werd alsnog een bestseller – slechte publiciteit is ook publiciteit? – en het heeft al een filmdeal. Een ander voorbeeld – het boek *Blood Heir* van Amélie Wen Zhao – werd geannuleerd vanwege kwetsende representatie van slavernij. De auteur verontschuldigde zich, herpakte zich en herschreef de kwetsende passages nadat ze meer onderzoek had gedaan. Het boek kreeg hierdoor ontzettend veel aandacht in de young-adult *community* en kreeg ook lovende recensies op online platforms als Goodreads. Dat Van Veelen beargumenteert dat deze cancelcultuur zal zorgen voor ‘literaire zuiveringen’ waardoor boeken als *American Dirt* zouden sneuvelen, is in mijn ogen simpelweg een conclusie die kort door de bocht is en genuanceerd moet worden.

Waarom claimt een auteur zo’n persoonlijk en delicaat verhaal als dat eigenlijk niet aan haar toebehoort?

Altijd één stap achterstaan

Het annuleren van boeken loopt vaak uit de hand: dat is waar. Auteurs die te maken krijgen met doodsbedreigingen, wiens boeken nooit meer gepubliceerd worden en die niet meer gelezen worden door de conclusie van één recensent – dat is allemaal niet acceptabel. Dát zijn de gevolgen van het schapengedrag van deze cancelcultuur. Het is echter belangrijk om niet te vergeten dat het aan de kaak stellen van dit soort problematiek een groter probleem blootlegt dat ik al eerder benoemde: er worden te weinig auteurs uit gemarginaliseerde groepen gepubliceerd, en zij krijgen structureel minder kansen dan witte auteurs. Voor iedere auteur met een ‘diverse’ achtergrond zijn er in feite vier witte auteurs. Dit staat ook in verband met het beeld van het boekenvak in het algemeen, waar het personeel vooral bestaat

uit witte mannen en vrouwen. Een beeld dat al jaren bestaat en dat waarschijnlijk nog jaren zal standhouden.

Niet alleen krijgen auteurs met een niet-witte achtergrond minder kansen, ze lopen altijd één stap achter. Denk aan Zhao, die haar boek moest herschrijven vanwege passages over slavernij die door Amerikaanse lezers als kwetsend werden beschouwd terwijl haar boek zich afspeelde in een gefantaseerde Aziatische context. Dit terwijl een succesvolle auteur als Sarah J. Maas in haar debuutserie *De glazen troon* ook slavernij beschrijft, maar nauwelijks op verzet stuit. Zij hoefde haar verhaal niet te herschrijven.

Tevens denk ik aan een persoonlijke ervaring rondom het boek *On the Come Up* van bestsellerauteur Angie Thomas. Een aantal lezers zeiden dat Thomas, nadat haar boek opnieuw ging over een Afro-Amerikaans meisje, wel mocht schrijven over iets anders dan ‘dat Afro-Amerikaanse gedoe’. Dat was een schokkende uitspraak. Marginale auteurs hebben eigenlijk altijd een achterstand. Schrijven ze over hun eigen ervaringen en achtergrond, dan zijn ze of repetitief of zogenaamd kwetsend. Schrijven ze over andere ervaringen, dan worden ze wellicht niet gepubliceerd omdat hun werk niet persoonlijk genoeg is. Belichaamd schrijven is dus soms iets om toe te juichen, en soms iets waarvan moet worden afgeweken om een bepaalde verwachting te doorbreken.

Keuzes, keuzes, keuzes

Dus moet je nu dat manuscript verwijderen waarin je schrijft over een moslimmeisje dat leeft in Amerika na 9/11 terwijl je zelf geen moslim, meisje of Amerikaan bent? Nee. Zoals Van Veelen al zei komen we dan terecht in een literaire zuivering waarin niemand meer over iets mag schrijven als het verhaal geen complete belichaming van de schrijver is. Maar moet je als je schrijft veel onderzoek doen? Moet je nadenken over wat je eigenlijk aan het schrijven bent en voor wie? Ja. De vraag ‘wie mag waarover schrijven?’ heeft geen eenduidig antwoord. Dat neemt niet weg dat sommige stemmen geschikter zijn dan andere om bepaalde verhalen te vertellen. Het is daarnaast belangrijk om te realiseren dat schrijven los mag staan van onze eigen levens, en ook dat je door te kiezen waarover je schrijft, je een enorme verantwoordelijkheid bij jezelf neerlegt. Jouw creatie is een extensie van jezelf, maar ook iets dat los van jou bestaat en anderen raakt. Creëren heeft consequenties. Jouw creatie kan de boekenwereld opschudden: op een goede of op een slechte manier.

Hoe het probleem nu wordt aangepakt is wellicht niet de juiste manier, maar het is niet te betwisten dat de stemmen die voorheen het zwijgen werd opgelegd belangrijker zijn dan ooit. Hun geluid heeft, net zoals dat van Zhao, Cummins en Thomas, consequenties voor de literaire wereld. Consequenties die zorgen voor het openbreken van de literaire orde. Consequenties die een impuls kunnen zijn voor een golf van nieuwe stemmen die voorheen niet werden gehoord. Stemmen waarvan nu een-de-lijk wordt gerealiseerd dat ze een uniek geluid bieden. ▲

‘Sniewaar’ Van taalbarbaar tot woordkunstenaar

Afgelopen maand won Pepijn Lanen (38), ook wel bekend als Faberyayo, de Lennaert Nijgh Prijs. Deze award voor beste tekstdichter wordt jaarlijks uitgereikt en kent winnaars als Guus Meeuwis, Herman van Veen en Huub van der Lubbe van de band De Dijk. Nooit eerder werd echter de prijs door een rapper gewonnen. Nederlandse rappers zouden volgens een aantal (veelal conservatieve) taalliefhebbers taalbarbaren zijn, maar met het winnen van deze prijs toont Pepijn dat ze wellicht toch woordkunstenaars zijn.

Tekst /// Danielle Kliwon Beeld /// Katja Schraag

Pepijn is van vele markten thuis. Als lid van De Jeugd van Tegenwoordig is hij een rapper, maar hij bracht ook verscheidene soloalbums en mixtapes uit. Daarnaast schreef hij columns voor *NRC Handelsblad* en *Het Parool*, een verhalenbundel (*Sjeumig*) én bracht hij twee romans en een stripboek uit. Rapper Jong Louis noemt hem ‘een lijpe schrijver’ die ‘allround as fuck’ is. Een alleskunner, zo lijkt het, maar bovenal een woordkunstenaar. Dat juist hij de prijs wint, betekent veel. Want hoewel ‘woordcreativiteit’ en ‘taalvernieuwing’ twee termen zijn die worden gebruikt om Pepijns teksten te omschrijven, zijn ze lang niet altijd grammaticaal correct.

‘Het voelt niet als jou. Het proeft niet als jou. Het doet niet als jou. Beweegt niet als jou,’ rapt Pepijn met De Jeugd van Tegenwoordig op het nummer ‘Niet Als Jouw’. Hét beste Nederlandstalige lied ooit geschreven volgens dichter Nico Dijkshoorn, maar de tekst zit wel vol met (grammaticale) incorrechtheden. Het is bijvoorbeeld ‘niet als jij’, en niet ‘niet als jou’, en het ‘jou’ uit de titel wordt onterecht als bezittelijk voornaamwoord geschreven. Foutje of bewust?

Net als Pepijn, schromen rappers tegenwoordig niet om creatieve spreek- en straattaal te gebruiken in hun teksten. ‘Niemand heb me wat gezegd’, spit Sevn Alias en The Opposites hebben het over ‘Ze stolen al het eten.’ ‘Domme jongen, geen wijsheid,’ zegt Mula B over zichzelf. Cool en straatwijs (‘dom’), ook al heeft hij geen academische opleiding (‘wijsheid’). Dat het niet geheel correct Nederlands is, doet de rappers weinig. Taalverarming, menen sommige taalkundigen. Daarentegen schreef in 2015 *de Volkskrant* al over Pepijns rapteksten en noemde deze ‘taalkundige pareltjes’. Algehele overeenstemming is er dus niet.

Grammaticale fouten, kromme zinnen, woordvariëaties en verbuigingen komen regelmatig voor in Nederlandstalige rapteksten. Deze vorm van taal en variatie op taal wordt bestempeld als ‘creatief Nederlands’. Straattaal en ook het ‘Opperlands’ van schrijver Hugo Brandt Corstius vallen onder creatief Nederlands. ‘Nederlands op vakantie, zonder het akelige nut dat aan die taal nu eenmaal kleeft,’ zo omschrijft Brandt Corstius zijn Opperlands. Hetzelfde kan gezegd worden over het creatief Nederlands dat rappers gebruiken. ‘Wat kan, dat mag, en wat niet kan, dat mag helemaal,’ schreef Bat-tus (Hugo Brandt Corstius) in zijn boek *Opperlandse taal- & letterkunde* (1981). Nederlandse rapteksten lijken dit principe te hebben omarmd.

Op de vraag of ze zich zorgen maken over de afwezigheid van taalregels en grammaticale consistentie binnen Nederlandstalige rapteksten, antwoorden de meeste rappers stevast ‘nee’. ‘We maken onze eigen regels. We maken onze eigen woorden. Hiphop is niet netjes,’ rapte Clyde Lowell van Spookrijders enkele jaren geleden. En dat is niet veranderd. Tads Thots van hiphopcollectief SMIB claimt dat alles wat rappers zeggen spreektaal is, maar ze kennen wél het onderscheid tussen spreektaal, ofwel straattaal, en Standaardnederlands. Het ABN schiet volgens hem tekort in expressiviteit. Dat is de reden dat rappers nieuwe woorden bedenken, woorden lenen en samenstellen maken, en het niet zo nauw nemen met de bestaande grammaticale regels. Dat betekent echter niet dat ze niet weten hoe het wél hoort. Rappers beschikken namelijk over een bijna feilloze registergevoeligheid en weten buiten hun raps om in welke situatie welk taalgebruik het beste past.

Gesteld zou kunnen worden dat rap kunst is. Dat Nederlandstalige rapteksten een vorm van kunst zijn en alle Nederlandstalige rappers

per associatie kunstenaars, ondanks dat ze het Standaardnederlands vervormen en verbuigen naar eigen inzicht. Kunst moet je immers leren herkennen en gebruiken. Ook Jong Louis is het hier mee eens: ‘Ik zie hiphop en muziek als een kunstvorm. En wie zijn wij om te zeggen dat je op een bepaalde manier je kunst moet maken. Je zegt toch ook niet tegen een schilder, “yo, je mag alleen blauw en rood gebruiken, anders is het niet ABN.”’ Wanneer je een Karel Appel (links) en een Van Gogh (rechts) naast elkaar zet, kunnen die, ook al zijn ze compleet verschillend, prima naast elkaar bestaan, meent Jong Louis. Hetzelfde principe past hij toe op rapteksten en taal. Kunst is volgens hem iedere keer weer buiten de bestaande grenzen gaan. En dat houdt ook in dat je je niet moet laten beperken door de grenzen van taal. Het gaat volgens Jong Louis om wat er tussen de woorden gebeurt. Het gaat om gevoel. Expressie. En wat anders is kunst, dan expressie? Dat nu juist Pepijn de Lennaert Nijgh Prijs heeft gewonnen, vindt hij top. Hoewel hij het laatste album vreselijk vond, heeft Louis bijna alles dat Pepijn ooit heeft uitgegeven geluisterd en gelezen en noemt het ‘altijd vermakelijk’.

Toch ziet niet iedereen het zo. Er gaan stemmen op die zich storen aan deze verandering van taal. Uit onderzoek van Omroep MAX blijkt dat het spelen met taal ‘walgelijk’ en ‘tenenkrommend’ wordt genoemd. Verloedering van het Standaardnederlands. Het Nederlands is echter een levende taal. Deze is logischerwijs onderhevig aan verandering. Dat is eeuwenoud en van alle tijden, en zo lijkt de discussie over taalverloedering voornamelijk een generatieconflict. Spelen met taal is bovendien wat grote schrijvers als Hugo Claus in *Het Verdriet van België* (1983) en Harry Mulisch in *De Ontdekking van de Hemel* (1992) ook deden: Mulisch met tegenstelling en pretentie,

Claus met dialect. Zij werden gezien als schrijvende kunstenaars. Hugo Claus zegt zelf over het Vlaams dat hij gebruikt in zijn boek: ‘In die zin is het in mijn boek een artificiële taal, die niemand echt zo spreekt, want zelf al zou je het fonetisch exact kunnen opschrijven, dan nog moet je dingen kiezen, het is opereren en castreren.’ Opereren en castreren rappers dan ook? ‘De taal verrijken en zo levend mogelijk houden,’ meent neerlandicus Herman Pleij. Schrijvend kunstenaars op hun eigen manier. Willie Wartaal, die samen met Pepijn en Freddy Tratlehner (Vieze Fur) De Jeugd van Tegenwoordig vormt, riep het in 2015 al: ‘Taal is meer dan regeltjes. Jammer dan als mensen daar moeite mee hebben.’

Nederlandse rappers können meer woorden, können meer met woorden en zéppen meer met woorden. Ze beperken zich niet tot één taal, maar maken gebruik van verschillende taalvarianten en registers om hun boodschap te verduidelijken en over te brengen. Dat eigen regels en eigen woorden ervoor hebben gezorgd dat het Nederlands in rapteksten bijna niet meer te herkennen is als Standaardnederlands, is prima. Het is een teken van vitaliteit, veelzijdigheid en fijngevoeligheid. Van de taal, maar ook van de verschillen binnen de taal. Woordcreativiteit en taalvernieuwing, niet alleen beperkt tot Pepijn.

‘Ik ben niet op zoek naar erkenning,’ zei Pepijn tegen *NRC Handelsblad* over het winnen van de prijs. Maar die erkenning heeft hij nu wel. En met hem ook alle andere Nederlandstalige rappers. Van taalbarbaren tot woordkunstenaars. Het lijkt bijna te mooi om waar te zijn. ▲

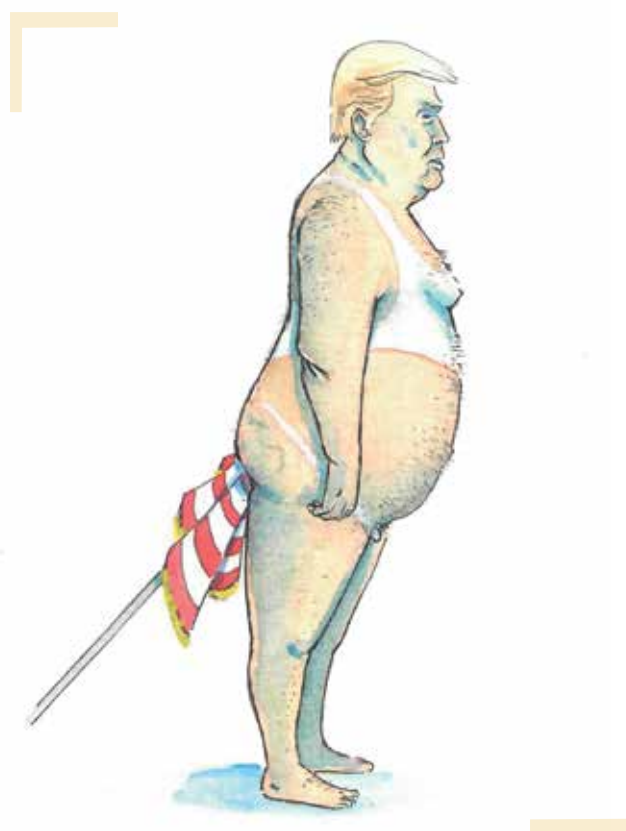
Old Glory

Tekst /// Danielle Kliwon Beeld /// Bob Foulidis

Wist je dat er een *United States Flag Code* bestaat? Hoe om te gaan met de nationale vlag wordt in dit eerste hoofdstuk van de Amerikaanse wetboeken beschreven. De Amerikaanse vlag is één van de bekendste vlaggen ter wereld: de witte, vijfpuntige sterren op een blauwe rechthoek en de dertien rode en witte horizontale strepen die de rest van de vlag vullen. Zowel binnen als buiten de Verenigde Staten heeft de *Starspangled Banner*, ook bekend als *Old Glory*, een unieke betekenis. De vlag staat voor vrijheid, trots, eer en verantwoordelijkheid. De kleuren representeren eenheid, gelijkheid en de mogelijkheid om dromen te verwezenlijken. *The American Dream*. Althans, dat vinden de Amerikanen. Of de rest van de wereld altijd even blij is bij het zien van de *Stars and Stripes* valt te betwisten. En dat komt nou juist door die *Flag Code*.

Zo is de Amerikaanse vlag tijdens de Olympische Spelen de enige vlag die niet *dipped* naar het gastland. Het is traditie dat tijdens de vlaggenceremonie bij de opening van de Olympische Spelen alle deelnemende landen respect tonen aan het land dat de Spelen host door de nationale vlag te verlagen richting de regeringsfunctionarissen van het gastland. Koning Edward VII van het Verenigd Koninkrijk, naar wie gedipt moest worden tijdens de Olympische Spelen van 1908, was op zijn zachtst gezegd not amused, maar vlaggendrager Ralph Rose was niet te vermurwen: hij weigerde de vlag te dippen. Want, zo staat in de United States Flag Code, ‘*no disrespect should be given to the flag of the United States of America, the flag should not be dipped to any person or thing*’.

In de code staat ook dat de vlag altijd naar voren moet wijzen: ‘*The flag must always be positioned to look like it is flying forward*’. Op militaire uniformen staat de Amerikaanse vlag daarom achterstevoren afgebeeld. De soldaat beweegt naar voren dus moet de vlag ook vooruit bewegen. Zouden de sterren zoals op de officiële vlag in de linkerhoek worden afgebeeld, dan zou het lijken alsof de soldaat zich terugtrekt. Iets wat de Amerikanen absoluut niet willen. Misschien dat een hele set van regels omtrent een nationale vlag ietwat extreem is. Maar goed, de Amerikanen nemen hun vlag dan ook heel serieus.. ▲

Babel, Maandblad voor de Faculteit der Geesteswetenschappen, Spuistraat 134, kamer 2.01F, 1012 VB Amsterdam, babel-fgw@uva.nl

Hoofredactie

Maryse Boonstra, Danielle Kliwon, Julianne van Pelt

Redactie

Elke Cremers, Freek Haye, Vincent Kupers, Arthur Meijer, Rosa Uijtewaal

Eindredactiecoördinatie

Jill Luites

Eindredactie

Ezra Glasbergen, Suzanne Hoogstraten, Ine Heemeryck, Shannen Boekhorst, Elisa Ros Villarte, Bart van Haaster, Eva Dalmaijer, Barend van der Have

Beeldcoördinatie

Danielle Kliwon

Fotografie

Anna Berkhout, Danielle Kliwon, Benjamin Schoonenberg

Illustraties

Anna Berkhout, Winonah van den Bosch, Imke Chatrou, Dorota Dabrowska, Bob Foulidis, Katja Schraag, Tessel Wisman

Webredactie

Julianne van Pelt, Danielle Kliwon

Redactieraad

Sarah Beeks, Lisa van Dijke, Reinier Kist, Everdien Rietstap, Thomas Rueb

Vormgeving

Luke van Veen, www.lukevanveen.com

Druk

drukpartnerszuid
drukpartnerszuid.nl

Schrijven of illustreren voor Babel?

Babel heeft regelmatig plaats voor nieuw schrijftalent, fotografen en illustratoren. Mail ons je cv en recent werk.

Vind ons leuk op

www.facebook.com/BabelFGw

Volg ons via

www.twitter.com/BabelFGw

Volg Babel nu ook op instagram: @BabelFGW

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief in op de UvA-website van *Babel*. Je vindt ons in de A-Z lijst van je opleiding.

Cover /// Danielle Kliwon

De Dans

Zelfs zonder te kijken kon hij haar aanwezigheid voelen. Niet dat zijn hart een slag oversloeg, of dat zijn lende opeens begon te branden. Gewoon een gevoel dat ze daar was, achter hem, uit het zicht, maar onbetwistbaar bestaand.

‘Je kan binnenkomen,’ zei hij, zijn ogen niet wijkend van de documenten die hij aan het lezen was. Zijn vader had veel losse eindjes achtergelaten. Aan hem de taak om alles aan elkaar te knopen. Hij was er meteen na de begrafenis mee begonnen. Elf dagen geleden. Zelfs na bijna twee weken was het einde nog niet in zicht. Codetaal en dwaalsporen, typisch zijn vader. De geruststelling dat de documenten vertrouwelijk waren gebleven. Zelfs hij had moeite ze te ontcijferen, laat staan een buitenstaander.

‘Kom naar bed,’ mompelde ze. Achter hem, een hand op zijn schouder, haar mond bijna tegen zijn oor. Niet onprettig, echter ongewenst. Niet nu. Hij schudde haar hand weg en ze rechtte zichzelf, langzaam, afgewezen, maar zeker niet verslagen.

‘Dorian,’ verzuchtte ze. ‘Je zit hier al dagen, nachten. Kom naar bed, dit is niet goed voor je. Je hebt ook je rust nodig.’

Weer die hand op zijn schouder en wederom schudde hij haar af. Dwingender ditmaal. Ze zette haar nagels in zijn schouder. Niet onprettig. Ongewenst?

‘Marie...’ Hij peuterde haar vingers van zijn schouder, zachtvaardig, bijna liefkozend, en kuste haar knokkels vluchtig. ‘Ik moet dit afmaken. Dit is alles dat er over is. Ik moet weten waar ze mee bezig waren voordat mijn vader werd-’

Hij slikte zijn woorden in, streelde haar pols.
Vederlichte aanrakingen, zijn lippen tegen
de hare. Geen kus, slechts een liefkozing.
Een vluchtige aanhaling om haar gerust
te stellen.

‘Ga slapen,’ fluisterde hij in haar mond.
‘Morgen is het beter.’

Hij als winnaar en zij verslagen.
Nog één aanraking en ze droop af.
Gerustgesteld, maar niet helemaal.
Want morgen zou precies
hetzelfde zijn.

Morgen weer een dans.

Tekst /// **Danielle Kliwon**

Beeld /// **Winonah van den Bosch**

